

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΣΧΕΔΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ἡ βυζαντινὴ σχεδογραφία εἶναι ἀπὸ τοὺς λίγους κλάδους τῆς βυζαντινῆς γραμματείας ποὺ εἶχαν ὡς πρόσφατα ἐλάχιστα μελετηθεῖ. Σὲ αὐτὸ συνετέλεσε ἀσφαλῶς, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐγγενεῖς δυσχέρειες ποὺ παρουσιάζει ἡ προσέγγιση τοῦ ἀντικειμένου, καὶ ἡ ἐσφαλμένη ἀντιμετώπιση τῶν σχεδογραφικῶν κειμένων ὡς ἀπλῶν γραμματικῶν ἀσκήσεων, ποὺ εἶναι χρήσιμα ὅπωςδήποτε γιὰ τὴ μελέτη τῶν διδακτικῶν μεθόδων τῆς ἐποχῆς, δὲν ἐπιδέχονται ὅμως περαιτέρω διερεύνηση. Οἱ μελέτες τοῦ Browning, τοῦ Gallavotti καὶ τοῦ Βάσση συνέβαλαν ἀποφασιστικὰ στὴν ἀποκατάσταση, θὰ λέγαμε, τῆς σχεδογραφίας καὶ ἐπισήμαναν τὴν ἀναγκαιότητα τῆς συστηματικῆς μελέτης τῶν σχεδογραφικῶν συλλογῶν ποὺ ἔχουν σωθεῖ, ὑπογραμμίζοντας ταυτόχρονα τὴν ἀξία ποὺ ἔχουν τὰ κείμενα αὐτὰ ὡς πηγὲς γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἐποχῆς, γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἐκπαίδευσης καὶ γιὰ τὴν προσωπογραφία. Ἀξίζει γιὰ παράδειγμα νὰ θυμηθοῦμε πόσα νέα ὀνόματα διδασκάλων τοῦ 12ου αἰώνα ἔγιναν γνωστὰ χάρις στὶς ἔρευνες τοῦ Browning καὶ τοῦ Gallavotti.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἰδιότυπη γλωσσικὴ μορφή τῶν κειμένων αὐτῶν, ἰδιαίτερα προβλήματα στὸν ἐρευνητὴ δημιουργεῖ καὶ ἡ περίπλοκη χειρόγραφη παράδοση τους. Τὰ σχέδια βρίσκονται διασκορπισμένα σὲ μεγάλο σχετικὰ ἀριθμὸ χειρογράφων, ὅπου συχνὰ παραδίδονται ἀνώνυμα ἢ μὲ διαφορετικὰ ὀνόματα συγγραφέων. Βέβαια, τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζουν τὰ σχέδια ποικίλλει. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κείμενα ἀνούσια, παραινετικῶς κυρίως χαρακτήρα, τῶν ὁποίων ἡ μελέτη ἐλάχιστα ἔχει νὰ προσφέρει, ἐκτὸς ἂν προέρχονται ἀπὸ τὴ γραφίδα κάποιου γνωστοῦ συγγραφέα τῆς ἐποχῆς, ὅποτε ἡ ἔκδοσή τους θὰ διαφωτίσει ἐνδεχομένως γενικότερα προβλήματα τοῦ ἔργου του. Ἄλλα, ὅμως, περιέχουν ὑπαινιγμούς σὲ γεγονότα τῆς ἐποχῆς, διαφωτίζουν ὀρισμένες πτυχὲς τῆς ζωῆς καὶ τῆς δραστηριότητος τῶν συγγραφέων τους καὶ ἀποτελοῦν πολύτιμες μαρτυρίες γιὰ τὴ λειτουργία τῶν σχολείων στὴν Κωνσταντινούπολη τοῦ 12ου αἰώνα. Στὴν περίπτωσή αὐτὴ ἡ μελέτη τους δὲν εἶναι ἀπλῶς δικαιολογημένη, ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβλημένη.

Ἀπὸ καιρὸ ἔχουμε ἀρχίσει νὰ συγκεντρώνουμε ὕλικὸ γιὰ τὴ βυζαντινὴ σχεδογραφία. Στὴ μελέτη αὐτὴ θὰ παρουσιάσουμε πρῶτα ἀναλυτικὰ τὸ περιεχόμενο τριῶν ἀπὸ τὶς πιὸ σημαντικὲς σχεδογραφικὲς συλλογές, τῶν κωδίκων Parisinus gr. 2556, Laurentianus conventi soppressi 2 καὶ Monacensis gr.

201, οἱ ὅποιοι ἔχουν περιγραφῆι στὸ παρελθὸν πολὺ συνοπτικὰ ἀπὸ τὸν Browning, καὶ στὴ συνέχεια θὰ ἐκδώσουμε τέσσερα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ κείμενα ποὺ παραδίδονται σὲ αὐτὲς τὶς συλλογές. Τὰ κείμενα αὐτά, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εἰδολογικὴ συνάφεια, παρουσιάζουν καὶ ἓνα ἄλλο κοινὸ χαρακτηριστικόν. Ἀπευθύνονται καὶ τὰ τέσσερα σὲ μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν. Δὲν εἶναι, ἐπομένως, ἀπλῆς γραμματικὴ ἀσκήσις, ἀλλὰ ρητορικὰ κείμενα ἀξιώσεων στὰ ὁποῖα ἡ διδακτικὴ σκοπιμότητα συνυπάρχει μὲ τὴ λογοτεχνικὴ προοπτικὴ. Ἡ μελέτη τους θὰ δείξει μὲ τρόπο σαφὴ πῶς μπορεῖ νὰ συμβάλει ἡ ἔρευνα τῆς γχειδογραφίας στὴ διασάφηση ὀρισμένων γραμματολογικῶν καὶ ἱστορικῶν προβλημάτων.

Α'. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ

I. Ὁ Parisinus gr. 2556

1. ff. 79-80 *Ἐν καιρῷ τὸν ἐξ ἀγόνων – ὑπὲρ Νινευῖ καὶ τοσαύτης πληθύος* (τοῦ κυροῦ Νικήτα τοῦ Εὐγενειανοῦ). Πρόκειται γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Νῶε.

2. ff. 80-81 *Μικρὸν σοι καὶ νῦν εἰς εὐτυχίαν – ῥυσθεις διὰ σοῦ βασάνων πολυτρόπων* (τοῦ Βα....). Λόγος στὰ Εἰσόδια.

3. ff. 81-82 *Ἐν ἐκκλησίᾳ φησὶ μὴ κλαίετε δάκρυσιν – ἐκλογῆς τὸ σκεῦος ὁ σκευοφύλαξ* (τοῦ ἀγιοτεσσαρακοντίτου μαΐστορος Γεωργίου). Ὁ συγγραφέας τοῦ κειμένου εἶναι γνωστὸς καὶ ἀπὸ ἄλλα σχέδη. Στὸ κείμενο μιλά γιὰ μιὰ πυρκαγιὰ ποὺ κατέστρεψε ἓναν ναό, προφανῶς τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα. Στὸ τέλος ὁ συγγραφέας προσφωνεῖ κάποιον Ἰωάννη μέγα λογιστὴ, πρωτονοτάριο καὶ σκευοφύλακα. Ἴσως ἀναφέρεται στὸν Ἰωάννη τὸν ἐκ Πούτζης, γνωστὸ ἀξιωματοῦχο τοῦ Μανουὴλ Α', ὁ ὁποῖος ἦταν μέγας λογαριαστής καὶ πρωτονοτάριος.

4. f. 82 *Ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν Ἰωάννης ἢ τοῦ πνεύματος ἡδεῖα σειρὴν – ἀπείρατον τέθεικε τῆς λύκων βλάβης*. Σύντομος βίος τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Δὲν φαίνεται νὰ ταυτίζεται μὲ κείμενο ποὺ καταγράφει ὁ Gallavotti, τὸ ὁποῖο ἔχει ὅμοια ἀρχή. Παραδίδεται καὶ στὸν κώδικα Vat. Pal. gr. f. 133v.

5. f. 82r-v *Ὡς τῶν ἀποστόλων πρωτόκλητος – ταῖς σαῖς προσευχαῖς ἐκ Θεοῦ λαβεῖν μόναις* (τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου). Ὁ μοναχὸς Ἰωαννίκιος εἶναι γνωστὸς σχεδογράφος. Τὸ κείμενο ἀναφέρεται στὸν ἀπόστολο Ἀνδρέα.

6. f. 82v *Υἱὲ φύλασσε νόμον πατρός σου – πίστιν φυλάσσων ἔνδον ἀκριβεστάτην*. Πρόκειται γιὰ σχέδος παραινετικῆς χαρακτῆρα, ποὺ ἀρχίζει μὲ χωρίο ἀπὸ τὶς Παροιμίες (Pr. 6, 20-21).

7. ff. 82v-83 *Καὶ ἐπ' ἄλλοις μὲν σ' ἐπολόγε θαύματι δεξιοῦμαι, σοφώτατε Ὅμηρε – ὑποίσομεν κρίνοντες ἐμπίδων μάχην* (τοῦ κυροῦ Νικήτα τοῦ Σκουταριώτου). Ἀκολουθεῖ δυσανάγνωστη σημείωση μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα). Πρόκειται γιὰ ἀλληγορικὴ ἐρμηνεῖα ὁμηρικῶν στίχων οἱ ὅποιοι συσχετίζονται μὲ τὶς ἔριδες καὶ τὶς διαμάχες τῶν μαθητῶν μὲ τὸν δάσκαλό τους.

8. ff. 83-84 Ἄκουσον τὸ περὶ ἐμὲ χθιζὰ συμπεσὸν – μὴ πρὸς Τριτῶνων καὶ φίλων Νηρηϊδῶν (τοῦ Προδρόμου).

9. f. 84 Σὺ μὲν ἔχεις, ὦ πάτερ, τὸν κουφιοῦντα τὸ γῆρας – καὶ ληστῶν δῆ-
τα πλήθει.

10. f. 84r-v Οὕτως ὁ Βονιφάτιος, ὦ χορὲ νέων – μάρτυρα καθίστησιν αὐ-
τὸν αὐτίκα. Πρόκειται γιὰ σύντομο βίο τοῦ μάρτυρα Βονιφάτιου.

11. ff. 84v-86 Κινεῖ με πρὸς παραινέσεις – τὸν ἔνδον οἰκεῖ καὶ μυχαίτατον
δόμον (τοῦ Προδρόμου κυροῦ Θεοδώρου). Τὸ κείμενο ἐκδίδεται στὴ συνέχεια
(ἀριθ. 4).

12. f. 86 Τάχα μὲν, ὦ παρόντες, εἰ καὶ μὴ μέχρι τοῦ νῦν – πρὶν προσοζέ-
σαιμι τοῖς μύλωφί μου (τοῦ κυροῦ Γεωργίου τοῦ καυθέντος). Τὸ σχέδος πα-
ραδίδεται καὶ ἀπὸ τὸν κώδικα Vat. Pal. gr. 92, f. 174v ὡς ἔργο τοῦ πρώην
ἀγιοτεσσαρακοντίτου μαΐστορος κυροῦ Γεωργίου τοῦ τοῦ Μύρων.

13. ff. 86-87 Οὐχ οὔτω τις ἂν ἦρα διφᾶ γ' ὡς – ποθοῦσι πολλὰ καὶ πλέον
ποθουμένοις (τοῦ Προδρόμου).

14. ff. 87-88 [...] ὁ μὲν λόγος σκηνή [...] σε πρόθυμον διεγείρεται – τῆς
θερμοτεροῦς (Ieg. θεοτεροῦς?) τυγχάνω σωτηρίας. Τὸ σχέδος εἶναι ἀκέφαλο
(προφανῶς ἔχουν ἐκπέσει φύλλα) καὶ ἀναφέρεται στὴν Θεοτόκο.

Στὴν ἀρχὴ τῆς συλλογῆς τοῦ κώδικα, πρὶν ἀπὸ τὸ σχέδος 1 (f. 79) παρα-
δίδεται τὸ τελευταῖο μέρος ἐνὸς ἄλλου σχεδους τοῦ ὁποίου λείπει ἡ ἀρχή. Τὸ
σχέδος αὐτὸ ἀποτελεῖ παράφραση τοῦ ὑπ. ἀριθ. 13 Νεκρικοῦ διαλόγου τοῦ
Λουκιανοῦ (Διογένους καὶ Ἀλεξάνδρου): ἐκλιπὼν ὑπισχνεῖται δὲ Πτολεμαῖος,
ὁ ὑπασπιστής, ἦν ποτ' ἐκ κυδοιμῶν ἀγάγη τῶν ἐν ποσὶ – Κερβέρου ὑλακῆς πει-
ραθῆς.

II. 'Ο Laurentianus conventi soppressi 2

1. ff. 195v-196 Ἔδεξ' ὡς συμπαθεστάτη μῆτερ Θεοῦ – καὶ ταχινὴ λύτεира
τῶν ἐπταικότων.

2. f. 196 Λόγων σοι καὶ αὐτὸς ὅπ' εὐ φίλτατε – σύμπασαν ὠθήσειε τὴν δυ-
σπιστίαν.

3. f. 196r-v Ὡς ἄρα οὐδέν τι ὄν αἵαις σταθρόν τε καὶ πάγιμον – ὡς γὰρ
σκιά φεύγουσιν, ὡς ὄναρ τρέχει.

4. f. 196v Τὸ σχέδος αὐτό, ἐγκώμιο στὸν ἅγιο Νικόλαο, παραδίδεται
ἀνώνομα. Ἐπειδὴ ὅμως γίνεται λόγος γιὰ τὸν Ἰωαννίκιο, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται
συχνὰ στὰ σχέδη τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου, εἶναι λογικὸ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι
τὸ κείμενο προέρχεται ἀπὸ τὴ γραφίδα τοῦ Προδρόμου, ὁ ὁποῖος ἔχει ἄλλωστε
συνθέσει πολλὰ σχέδη γιὰ τὸν ἴδιο ἅγιο. Ἐδῶ δίνουμε μία μεταγραφὴ τοῦ σχέ-
δους ἀποκαθιστώντας το στὴν κανονικὴ του μορφή: Θαυμαστός ὁ λόγος, ὦ θεῖ-
ε Νικόλαε: Οἶδα μὲν γὰρ ὡς οὐδεὶς εὐφημῶν ὀρθῶς, οἶδα δὲ καὶ τὸ ἐμὸν ἀκά-

θαρτον ὄν. Πλὴν ἄλλ' ἐμὸς καὶ σοφὸς Ἰωαννίκιος οὐ παρορατέος ἂν ἦν, εἰ καὶ βαρὺς τὴν ἐπιταγὴν. Σὺ τοὺς πένητας πλουτίζεις, σὺ τοὺς στρατιώτας ἐλευθεροῖς, σὺ βασιλεῦσιν ἐπιτιμᾶς ἐν ὀνείροις καὶ ἄρχουσιν ὑπαρ ἀνομοῦσι (fortasse ἢ παρανομοῦσι) Σὺ τὴν ἄλα, ὦν, (fortasse τινὰ λαόν) καθαίρεις σοφῶς τοῦ δαιμονίου φύλου. Σὺ ἐν νηϊ προστάτης τῶν χειμαζομένων. Διὰ σοῦ ἐπεμβαίνουσαι καταιγίδες πολλαὶ φιλιούνται. Σὺ Εὐλαβίῳ ἐπαπειλῆ τῷ ἐπάρχῳ ὄναρ ἐστὼς (fortasse ὦν ἀρεστός). / Σὺ παντάπασι σωφρονιστὴς τοῖς νέοις /, ἔδρα δὲ τοῖς γέρουσι καὶ βακτηρία / ἀλλὰ προμάχου τῆς ἐμῆς τύχης, μάκαρ /, χρυσάσπιδάς μοι συμμάχους στρατηλάτας / πέμπων ἄνωθεν κατὰ τῆς ὀλεθρίας.

5. ff. 196v-197 Δοκεῖ μὴ ὄντι τὸν λόγον σοι – ποθῶ γὰρ τὸν φίλον καλῶς σῶ νέε.

6. f. 197 Ἐπειδὴ τὰ ἐνταῦθα κατέλαβες, ὦ φιλολογώτατε παῖ – ἕαρος ἡμῖν ἡλίου περιδρόμοις.

7. ff. 197r-v Σὲ δὲ μετὰ σαρκὸς σωτὴρ εἰς οὐρανὸν ἀνερχόμενον – δι' ἧς ἐπανήχθημεν εἰς πόλου πλάτος. Ἀναφέρεται στὴν Ἀνάληψη.

8. f. 197v Φέρε δὴ τὸν αἰσώπειον ὄνον – γνωσθεῖς τὸ εἶναι μὴ κατὰ φαντασίαν.

9. ff. 197v-198 Ἦκω καὶ πάλιν, ὦ προσφιλέστατε παῖ – καὶ φυγαδεύει τοῦ σκότους τὰς δυνάμεις.

10. f. 198 Κεναί μοι ἐλπίδες Γεώργι' αἰ ἐπὶ σοι – Οὕτω γὰρ ἰδικώτερον δεῖ με γράφειν. Στὸν κώδικα Marcianus gr. XI, 31, ff. 294v-295 παραδίδεται ἓνα σχέδος τοῦ Περιβλεπτηνοῦ, τὸ ὁποῖο ἀπευθύνεται σὲ κάποιον μαθητὴ τοῦ Γεώργιο. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ ἓνα ἄλλο σχέδος τοῦ Περιβλεπτηνοῦ, ποὺ παραδίδεται στὸν κώδικα Vat. Pal. gr. 92, f. 218r-v. Ἐνδέχεται ἐπομένως καὶ τὸ σχέδος τοῦ Laurentianus νὰ εἶναι ἔργο τοῦ Περιβλεπτηνοῦ.

11. f. 198r-v Σήμερον ὁ Ἰωάννης τὸν δεσπότην – ἢ τὴν τριάδα φανεροῖ πολυτρόπως. Ἀναφέρεται στὴ Βάπτισι.

12. ff. 198v-199 Ἐκ τῆς ἑορτῆς σοι μὴν τὸ ἀγώνισμα – τέως δέ σοι σώζοντα φιλίας χάριν. Ἐπίσης ἀναφέρεται στὴ Βάπτισι.

13. f. 199r-v Οἱ τοῦ Δαυῖδ λόγοι σήμερον τροφεῖς ὑμῶν ἔστωσαν – ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ταῖς ἄγαν μαιφόνους.

14. f. 199v Ἡ σὴ ἀγί' ἐν αἶα φωνὴ πάση διεδόθη – σχεδογραφικῶν ἠρ-γμένῳ πονημάτων. Σύντομη ἀνάπτυξη τοῦ ἀπολυτικίου τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

15. f. 200r-v Ἐπὶ λαμπρᾷ ἑορτίῳ ἐμὸς λόγος εἶδοι τῇ σήμερον μελωδεῖ – καὶ κοσμικὴν δίδου τε τὴν εὐθηνίαν. Ἐνδιαφέροντες εἶναι οἱ στίχοι: Ἄλλ' ἐξ ἀναγκῶν σὴν ρύσαις κληρουχίαν / καὶ τῶν λυπηρῶν ἐγκατασβέσαις φλόγα / τοῦ κοσμικοῦ κλύδωνος ὡς (ὁρ cod.) Θεοῦ πύλη. Δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ἔργο τοῦ καυθέντος, ὁ ὁποῖος συχνὰ στὰ σχέδη του χρησιμοποιεῖ μεταφορὲς μὲ τὴ φωτιά.

16. f. 200v Ἴδ' εἰς σχεδικὸν ἀγῶνα ἀπόδυθι – τοῦ τῶν Ἀθηνῶν ποιμένος

καὶ δεσπότη. Δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἐξακριβωθεῖ ἡ ταυτότητα τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν πὸ ἀναφέρεται στὸν τελευταῖο στίχο.

17. ff. 200v-201 Ἐὰν σκευῶν ὁ πένης ἀπορῆ – ἄπερ ὡς ὕδαρ ῥέειν ὠμολόγηται.

18. ff. 201v-202 Ἐγὼ μὲν τὴν σήμερον τὸ σύνηθες ἡμῶν νῦν πρώτως ἐστίαμα ἐτοιμάσων νέων χορὲ – ἐργάζεται, σκευάζεται σε, παμμάκαρ (τοῦ νυνὶ μαῖστορος κυροῦ Στεφάνου τοῦ Νερετηνοῦ). Περιγραφή τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἱερομάρτυρα Βλασίου τοῦ ἐξ Ἀμορίου.

19. ff. 202-203 Τὸν ἀθλοφόρον τῶν δορυφόρων Μαρδάριον – καὶ ἱερὸν κατειλήφει τέλος (τοῦ κυροῦ Γεωργίου). Τὸ σχέδος παραδίδεται καὶ στὸν κώδικα Vat. Pal. gr. 92, f. 195. Πρόκειται γιὰ περιγραφή τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Εὐγενίου, Μαρδαρίου καὶ Ὁρέστου.

20. ff. 203-204v Εἰ καὶ παροιμία ἢ δὶς τις συντέθειται τὰ καλὰ – ὄμβροις ἐναλλάξ δακρῶν καὶ τοῖς λόγοις (τοῦ Εὐγενίου κυροῦ Νικήτα). Πρόκειται γιὰ ἄγνωστη μονωδία τοῦ Νικήτα Εὐγενειανοῦ στὸν μέγα δρουγγάριο τῆς βίγλης Στέφανο Κομνηνό, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ ἴδιος συγγραφέας συνέθεσε καὶ ἐκτενὴ ἐπιτάφιο. Ἐκδίδεται παρακάτω (ἀριθ. 3).

21. f. 204v Τῆ, ὃ σοφώτατε, ζητεῖς καὶ μὴ βιάζῃ ἡμεῖς – ἀρκεῖ τὸ ῥηθὲν τῷ σοφῷ Βασιλείῳ (τοῦ κυροῦ Στεφάνου τοῦ Τραπεζοῦντος). Πρόκειται γιὰ μία πολὺ σύντομη ἐπιστολή, στὴν ὁποία, ὡς συνήθως, διεκτραγωδοῦνται τὰ δεινὰ τοῦ συγγραφέα.

22. ff. 204v-205 Ἐν τιμῇ ὧν πατρός ἀγαθοῦ – τῆς ἀλμυρᾶς τε κακίας, σῶτερ, ρύου. Ἀναφέρεται στὴν παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου καὶ παραδίδεται ἐπίσης ἀπὸ τὸν κώδικα Vat. Pal. gr. 92, f. 143.

23. f. 205r-v Εἶδες ὦ οὗτος μεγάλην τὴν ἄτην ἀποτικτομένην ἐξ ἀδδῆφαγίας – τῶν τέλος ἐχόντων κακὸν καὶ σφαλερόν. Παραδίδεται καὶ ἀπὸ τὸν κώδικα Vat. Pal. gr. 92, f. 147v.

24. f. 206 Εἴπερ ὦ φίλ' ὡς ἐλαφρὸν τὸ φορτίον τῆς ἐντολῆς – καὶ μικρὸν ἀρκεῖ πρὸς μικροῦς γὰρ τὸ σχέδος (τοῦ Περιβλεπτηνοῦ). Ἀποτελεῖ προτροπὴ γιὰ πράξεις φιλανθρωπίας.

25. f. 206r-v Οὕτω μὲν οἱ εὐσεβεῖς ἐκεῖνοι σύζυγοι – τέκνου ποθητοῦ φιλάτου ξυναυλία. Πρόκειται γιὰ διήγηση ἀπὸ τὸν βίο τοῦ ἁγίου Κλήμεντος Ρώμης.

26. ff. 206v-207 Οὕτω μὲν ἡ μήτηρ πρὸς τὸ πέλαγος – παρασκευάσει ὄντως οὐδεὶς τὸ ἐμόν. Πρόκειται γιὰ τὴ συνέχεια τοῦ προηγούμενου. Παραδίδεται καὶ στὸν Vat. Pal. gr. 92, f. 220, ὡς ἔργο τοῦ Ἰωαννικίου.

27. ff. 207v-208 Σήμερον ὦ φιλότῃς ἦρι με δεῖ τὸν λόγον τῷ παρόντι χαρίσασθαι – ἀνθεσι [...] θάλλει κεῖται. Εἶναι μία ἔκφρασις ἔαρος, ὅπως καὶ τὸ ἐπόμενο.

28. f. 208r Ἄγε δὴ τῶν πολλῶν ἐπ' αἶνον ἀφέμενοι – ἐαρινοῦ φανέντος

ἡμῖν φωσφόρου. Παραδίδεται καὶ στὸν κώδικα Vat. Pal. gr. 92, f. 223v ὡς ἔργο τοῦ Καλλικλέος (τοῦ Νικολάου Καλλικλή;).

29. f. 208v Ἐν τῇ ἀντιοχείᾳ ἐξορμώμενος – κατὰ χώραν ἔσχηκεν ὡς περ πρότερον.

30. ff. 208v-209 Οὐδέν ἐστιν ἴσον τῇ φιλαργυρίᾳ – πονεῖς καὶ κάμνεις ἀμέτρητα (τοῦ Κορίνθου).

31. f. 209r-v Τὸ ἐστίαμα σήμερον ὡ νεολαία ὁ θαυματουργός σοι φαινέτω Νικόλαος – ὡς συμπολίτας ἀναδείξῃ τοῖς ἄνω. Στὸ f. 209v διαβάζουμε τὰ ἐξῆς: καὶ τὴν καθ' ἡμῶν ἐξελοῦ τυραννίδα· / οἶδας γὰρ ὡς ἔτηξεν ἡμᾶς ἡ νόσος / ἐπεισβαλοῦσα δυσμενῶς τῷ σαρκίῳ / ὡς ἄγριος λῆς, ὡς ἀνήμερος δράκων. Δὲν ἀποκλείεται καὶ τὸ σχέδος αὐτὸ νὰ εἶναι ἔργο τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου, ὁ ὁποῖος καὶ σὲ ἄλλο σχέδος παραπονιέται γιὰ τὴν ὑγεία του καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη εἶχε μεγάλη εὐσέβεια γιὰ τὸν ἅγιο Νικόλαο.

32. ff. 209v-210 Καὶ πῶς σᾶναι γ' ὡ θεῖε Νικόλαε – παρήγορος σὺ τῶν λύπαις βαρουμένων. Στὸν κώδικα Vat. Pal. gr. 92, f. 230 παραδίδεται ὡς ἔργο τοῦ Χανδρηνοῦ.

33. ff. 210r-v Τὸν πᾶσιν ἀδόμενον κανόνα πίστεως καὶ πραότητος – νίκη τὸ μῦρον, ἧς ποθῶ τυχεῖν νέοι (τοῦ καυθέντος κυροῦ Γεωργίου τοῦ τῶν Μύρων). Ἐναφέρεται στὸν ἅγιο Νικόλαο.

34. f. 210v Ἐκ τῶν δραμάτων (δραγμάτων Palatinus) ὡ φιλότῃς τοῦ θεοῦ Σπυρίδωνος – κολοβό (τοῦ Κύπρου κυροῦ Βασιλείου). Ἄνωνυμο, ἀλλὰ ὀλόκληρο παραδίδεται τὸ σχέδος στὸν κώδικα Vat. Pal. gr. 92, f. 179r-v. Περιγράφει θαύματα τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνα.

III. Ὁ Monacensis gr. 201

Πλήρη κατάλογο τῶν σχεδῶν τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου, ποὺ περιέχονται στὸν κώδικα αὐτόν, μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς στὴν ἐργασία τοῦ Βάσση (βλ. παρακάτω σημ. 19). Ἐδῶ θὰ περιορισθοῦμε στὴν ἀπαρίθμηση τῶν ὑπολοίπων σχεδῶν, ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἄλλους συγγραφεῖς.

1. f. 97 Εἰ καὶ μὴ τῷ τῆς σοφίας ὄρει προσήγγισα – εὐθυδρομοῦμεν εἰς ἀνέσπερον σέλας (τοῦ Μανασσῆ). Θέμα εἶναι ἡ μεσιτεία τῆς Θεοτόκου.

2. f. 97r-v Ἐκπλήττομαι, λόγε φιλόφρονε, πῶς θ' ἐλίση κλίνας τοῦς οὐρανοῦς – καὶ πρὸς τὸ κακὸν ἔμμονος παρουσία (τοῦ κατωτικῆς κυροῦ Στεφάνου). Ἐναφέρεται στὸ μυστήριό τῆς ἐνανθρώπησης.

3. f. 97v Τὸ μὲν πρόθυμον καὶ πολὺ καὶ νῦν ἀγωνοθετῆσαι τοῖς φιλολόγοις ὑμῖν – καὶ οὐρανὸν εἰς ἀδινῶς (τοῦ Κυπρίου κυροῦ Βαρνάβα). Τὸ σχέδος ἀναφέρεται στὴ Βάπτιση καὶ εἶναι κολοβό.

4. ff. 138v-139 Ἀποφρυγέσθωσαν ὡ πύλη Θεοῦ τοῖς βλασφίμοις ὡς σε φωναὶ – κλίμαξ, κιβωτέ, στάμνε, βάτε, λυχνία (τοῦ Μανασσῆ).

5. f. 139r-v *Οὐ παρέλθω τὴν παρθένον, ὧ φιλότης – ἐκεῖ δὲ παρέχουσα τὴν σωτηρίαν* (τοῦ Μανασσῆ).

6. ff. 139v-140v *Εἰ δὲ καὶ πολλῆς ἀνομίας μοι πάθη ἐπίκεινται – τοιαῦτα ποιεῖς καὶ τελεῖς καθ' ἡμέραν* (τοῦ Καλοῦθους κυροῦ Κωνσταντίνου). Πρόκειται γιὰ ἐγκώμιο στὸν ἅγιο Νικόλαο.

Β'. ΤΑ ΤΕΣΣΕΡΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Τὰ πρῶτα τρία κείμενα ποὺ ἐκδίδονται στὴ συνέχεια ἐντοπίσθηκαν πρόσφατα στοὺς κώδικες Vat. Pal. gr. 92¹ καὶ Laur. conv. soppr. 2, οἱ ὁποῖοι παραδίδουν κείμενα βυζαντινῆς σχεδογραφίας². Τὰ δύο πρῶτα εἶναι, ὅπως θὰ δοῦμε, μικρὰ ἐγκώμια γιὰ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Α' Κομνηνὸ καὶ γιὰ κάποιον εὐγενῆ ποὺ ὀνομαζόταν Ἀλέξιος Κομνηνός, ἐνῶ τὸ τρίτο εἶναι μιὰ μονωδία τοῦ Νικήτα Εὐγενειανοῦ γιὰ τὸν μέγα δρουγγάριο τῆς βίγλης Στέφανο Κομνηνό.

Τὸ πρῶτο κείμενο ποὺ ἐκδίδουμε ἐδῶ παραδίδεται ἀπὸ τὸν κώδικα Vat. Pal. gr. 92, f. 185r-v ὡς ἔργο τοῦ φύλακος. Ὁ Gallavotti, ὁ ὁποῖος συνέταξε τὸν κατάλογο τῶν σχεδογράφων τοῦ κώδικα αὐτοῦ, δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ταυτίσει τὸ πρόσωπο αὐτὸ μὲ κάποιον γνωστὸ συγγραφέα τῆς ἐποχῆς καὶ περιορίζεται στὴν ἔκφραση τῆς δικαιολογημένης ἀμηχανίας του³. Τὸ ἐνδεχόμενο ὁ φύλαξ νὰ ταυτίζεται μὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς χαρτοφύλακες ἢ τοὺς σκευοφύλακες τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀποκλεισθεῖ.

Ὁ συγγραφέας τοῦ μικροῦ αὐτοῦ κειμένου, ἀφοῦ ἀνακοινώνει στοὺς μαθητὲς του ὅτι μαζὶ μὲ τὸ καλοκαίρι ἔφτασε καὶ ὁ καιρὸς τῶν ἐξετάσεων, βρίσκει στὴ συνέχεια τὴν εὐκαιρία νὰ ἐγκωμιάσει τὸν αὐτοκράτορα, τὸν ὁποῖον ἐπαινεῖ γιὰ τὴ φιλευσπλαγχνία του καθὼς καὶ γιὰ τὶς στρατιωτικὲς του ἐπιτυχίες. Ἰδιαιτέρα μνημονεύει τὴν ἀπόκρουση μιᾶς ἐπίθεσης τῶν Σικελῶν ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορίας καθὼς καὶ τὴν ὑποταγὴ τοῦ ἀγεράχου ἔθνους τῶν Παιόνων. Στους στίχους μὲ τοὺς ὁποίους κατακλείει τὸ σχέδος του ὁ συγγραφέας ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι ὁ αὐτοκράτορας πέρασε τὸν Δούναβη μὲ ἓνα μικρὸ πλοιάριο καὶ ὅτι κατὰφερε νὰ ὑποτάξει τοὺς Πέρσες. Στὸ τέλος τοῦ εὐχεται νὰ ἀποκτήσει σύντομα διάδοχο.

Κατὰ πάσα πιθανότητα ὁ ἐγκωμιαζόμενος βασιλιάς εἶναι ὁ Μανουὴλ Α'

1. Λεπτομερὴ ἀπαρίθμηση τῶν ὀνομάτων τῶν σχεδογράφων ποὺ παραδίδονται ἀπὸ τὸν κώδικα αὐτὸν βλ. στὸν C. Gallavotti, «Nota sulla schedografia di Moscopulo e suoi precedenti fino a Teodoro Prodromo» *Bollettino dei Classici*, ser. III, 4 (1983) 21-30.

2. Γιὰ τὸν κώδικα αὐτὸν βλ. E. Rostagno – N. Festa, «Indice dei codici greci Laurenziani», *Studi Italiani* 1 (1893) 131-132 καὶ R. Browning, «Ὁ Μαρκανδὸς ἑλληνικὸς κώδικας XI, 31 καὶ ἡ Βυζαντινὴ σχεδογραφία», *Παρνασσός* 15 (1973) 508-509.

3. Gallavotti, ἔθ. ἄνωτ., 26, σμμ. 17.

Κομνηνός, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του πολέμησε ἐπανειλημμένως τόσο ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν τοῦ βασιλείου τῆς Σικελίας ὅσο καὶ ἐναντίον τῶν *Παιόνων* (= Οὐγγρων) καὶ τῶν *Περσῶν* (= Σελτζούκων Τούρκων). Σταθερὴ ἀφετηρία γιὰ τὴ χρονολόγηση τοῦ κειμένου παρέχουν, νομίζω, οἱ στίχοι στοὺς ὁποίους γίνεται λόγος γιὰ τὸ χτίσιμο μιᾶς πόλης μὲ πέτρες ἰταλικῆς προέλευσης. Προφανῶς ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται στὴν ἴδρυση ἀπὸ τὸν Μανουὴλ Α' τῆς Αὐλωνίας Βάρεως στὴν ἀνατολικὴ ἀκτὴ τῆς Ἀδριατικῆς, ἡ ὁποία σύμφωνα μὲ τὸν Νικήτα Χωνιάτη χτίστηκε μὲ πέτρες ποὺ μεταφέρθηκαν εἰδικὰ ἀπὸ τὴν Ἰταλία, γύρω στὰ 1155⁴. Σαφέστατο ὑπαινιγμὸ στὸ ὄνομα τῆς πόλης κάνει ὁ συγγραφέας μὲ τὸν στίχο *ἐκ βάρεων σοι γραφικῶς ἡρμοσμένην*, ὁ ὁποῖος παραπέμπει ταυτόχρονα καὶ στὴν Ἀγία Γραφή (Ψαλμ. 47 (48), 3). Ἡ ἐπίθεση ἐπομένως τῆς *ρήγικῆς Σικελῶν δυνάμεως*, γιὰ τὴν ὁποία γίνεται λόγος στὸ κυρίως μέρος τοῦ σχεδίου, θὰ πρέπει πιθανῶς νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὴν ἐπίθεση τοῦ Νορμανδοῦ βασιλιᾶ τῆς Σικελίας Ρογήρου τοῦ Β' ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου τὸ 1147. Στὴν ἀπόκρουση τῆς ἐπίθεσης αὐτῆς τῶν Νορμανδῶν, ἡ ὁποία κορυφώθηκε μὲ τὴν ἀνακατάληψη τῆς Κέρκυρας ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα τὸ 1149, θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρονται οἱ στίχοι *εἶδον γὰρ ἐν σοὶ ναυτικὴν ναυαρχίαν / ἐκ Σικελῶν ἔρπουσαν ἐκποντουμένην*, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται καὶ μιὰ ἀναφορὰ στοὺς ἀγῶνες τῶν Βυζαντινῶν ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν στὴν Κάτω Ἰταλία τὸ 1155-56. Ἡ χρονολόγηση τῶν συγκρούσεων μὲ τοὺς *Παίονας* (= Οὐγγρους), ποὺ ἀναφέρει ὁ Φύλαξ εἶναι δυσχερέστερη. Ὅπως εἶναι γνωστὸ ὁ Μανουὴλ βρισκόταν σὲ πόλεμο μὲ τὴν Οὐγγαρία κατὰ τὰ ἔτη 1151-1155 καὶ 1162-1169. Στὸ ἔμμετρο τμῆμα τοῦ σχεδίου ὁ συγγραφέας, ὅπως εἶδαμε, μιλά γιὰ τὴ διάβαση τοῦ Δούναβη ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα μὲ μικρὸ πλοιάριο (*μικρῶ κελλητίῳ*). Ἡ λεπτομέρεια αὐτὴ θὰ πρέπει ἐνδεχομένως νὰ συσχετισθεῖ μὲ ἕνα χωρίο ἀπὸ τὴν Ἱστορία τοῦ Κιννάμου, ὁ ὁποῖος περιγράφει πῶς ὁ Μανουὴλ τόλμησε τὸ 1165 νὰ περάσει τὸν Δούναβη μὲ μικρὸ σκάφος (*λεμβαδίῳ*), ἐνθαρρύνοντας ἔτσι τὸν στρατὸ του νὰ κάνει τὸ ἴδιο⁵. Ἄν ὁ συσχετισμὸς, ποὺ προτείνουμε, εὐσταθεῖ, τότε μὲ τὴν *παιονικὴν μακρὰν αἰχμαλωσίαν* τοῦ ἀμέσως ἐπό-

4. *Nicetae Choniatae Historia* Recensuit I. A. van Dieten, I, Berolini et Novi Eboraci 1975 [CFHB XI/1], σ. 91. Βλ. ἐπίσης R. Janin, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins*, Paris 1975, σ. 213, σημ. 3, καθὼς καὶ τὸ σχόλιο τῆς νέας ἐκδόσεως Niceta Choniata, *Grandezza e catastrofe di Bizanzio (Narrazione cronologica)*. I. Introduzione di A. P. Kazhdan. Testo critico e commento a cura di R. Maisano. Traduzione di A. Pontani, Roma 1994, σ. 580, σημ. 85. Πόλη ὅμως Βάρις μαρτυρεῖται καὶ στὴν Μ. Ἀσία. Βλ. W. M. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*, London 1890, σσ. 154 (§ 3) καὶ 159 (§ 13).

5. *Ioannis Cinnami Epitome rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum*. Ad fidem codicis Vaticani recensuit A. Meineke, Bonnæ 1836, σ. 240. Γιὰ τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ βλ. ἐπίσης F. Chalandon, *Les Comnènes. Études sur l'Empire Byzantin au XIe et au XIIe siècles*. II (2). *Jean II Comnène (1118-1143) et Manuel I Comnène (1143-1180)*, Paris 1912 (ἀνατύπ. New York χ.χ.), σ. 484.

μενου στίχου ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται στοὺς Οὐγγρους ποὺ πιάστηκαν αἰχμάλωτοι μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ Ζευγμίνου ἀπὸ τὸν βυζαντινὸ στρατὸ τὸ 1165⁶. Στὴν περίπτωση αὐτὴ τὸ 1165 θὰ πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ ὡς *terminus post quem* γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ κειμένου, ἐνῶ ὡς *terminus ante quem* θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ τὸ 1169, ἡ χρονιὰ ποὺ γεννήθηκε ὁ διάδοχος τοῦ Μανουήλ, Ἀλέξιος ὁ Β΄. Οἱ συγκρούσεις στὴν Κιλικία καὶ ἡ ὑποταγὴ τῶν Περσῶν, ποὺ ἀναφέρονται στοὺς τελευταίους στίχους τοῦ σχεδίου, ἐπίσης δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ χρονολογηθοῦν. Πιθανῶς ὁ συγγραφέας ὑπαινίσσεται τὴν ὑποταγὴ τοῦ ἄρμενικοῦ βασιλείου τῆς Κιλικίας τὸ 1158 καὶ τὴν —τυπικὴ— ἀναγνώριση τῆς βυζαντινῆς ἐπικυριαρχίας ἐκ μέρους τοῦ ἡγεμόνα τοῦ Χαλεπίου Νουρεντίν τὸ 1158 καὶ τοῦ Σελτζούκου σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Κιλίτζ Ἀρσλάν Β΄ τὸ 1161.

Τὸ δεύτερο κείμενο ποὺ ἐκδίδεται ἀπὸ τὸν ἴδιο κώδικα, ff. 206v-207, εἶναι μιὰ διήγηση τοῦ σχετικοῦ μετὰ τὴ γέννηση τῆς Ἀθηνᾶς μύθου⁷, ἡ ὁποία συνδυάζεται μετὰ μιὰ σύντομη προσφώνηση πρὸς κάποιον Ἀλέξιο Κομνηνὸ, γόνου, ὅπως λείπει ρητὰ ὁ συγγραφέας, τῆς γνωστῆς βασιλικῆς οἰκογένειας, ὁ ὁποῖος διακρινόταν γιὰ τὴ γενναιότητά του καὶ γιὰ τὴν ἐμπειρία του στὰ στρατιωτικά. Ἐάν ὑποθέσουμε ὅτι τὸ σχέδιο αὐτὸ γράφτηκε στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 12ου αἰώνα, ὅπως ἰσχύει γιὰ τὰ περισσότερα, ἂν ὄχι ὅλα, τὰ κείμενα τοῦ κώδικα Vat. Pal. gr. 92, ἡ ταύτιση αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ εἶναι πολὺ δύσκολη, ἐπειδὴ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἦταν κοινότατο κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ. Πιθανοὶ ὑποψήφιοι εἶναι ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, γιὸς τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μέρος στὴν ἐκστρατεία στὴν Κάτω Ἰταλία τὸ 1155⁸, ὁ πρωτοσε-

6. Βλ. A. B. Urbansky, *Byzantium and the Danube Frontier. A Study of the Relations Between Byzantium, Hungary and the Balkans During the Period of the Comneni*, New York 1968, σσ. 103-104, καθὼς καὶ P. Magdalino, *The Empire of Manuel I Komnenos 1143-1180*, Cambridge 1993, σ. 80. Μικρὲς λεπτομέρειες αὐτοῦ τοῦ εἴδους σὲ ρητορικὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς παρέχουν συχνὰ τὸ κλειδί γιὰ τὴ χρονολόγησή τους. Π.χ., στὸν λόγο τοῦ Ἰωάννη Διογένη στὸν Μανουήλ Α΄ Κομνηνὸ (*Fontes rerum Byzantinorum. Rhetorum saeculi XII orationes politicae*, Ediderunt V. E. Regel et N. I. Novosadskij, Tomus I, 1-2. Mit wissenschaftsgeschichtlichem Vorwort von A. P. Kazhdan, Leipzig 1982, σσ. 304-311) ἀναφέρεται ὅτι ὁ αὐτοκράτορας ἔσωσε στὸν Δούναβη ἀπὸ βέβαιου πνιγμοῦ ὀρισμένους στρατιῶτες του κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς ἐκστρατείας (σ. 311 *ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώζεις παρὰ βραχὺ συμπιγόμενα*). Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ θὰ πρέπει κατὰ πάσα πιθανότητα νὰ συσχετισθεῖ μετὰ ἕνα χωρίο τοῦ Κιννάμου, ὅπου περιγράφεται πῶς ὁ Μανουήλ μπῆκε ὁ ἴδιος μέσα στὰ νερά τοῦ Δούναβη καὶ ἔσυρε ἔξω μία βάρκα γεμάτη στρατιῶτες, ποὺ ἦταν ἔτοιμη νὰ βυθισθεῖ (*Ioannis Cinnami*, ὅπ.π., σσ. 221-222). Αὐτὸ συνέβη τὸ 1164, ὁπότε ἡ προτεινόμενη ἀπὸ τὸν Kazhdan χρονολόγησή στίς ἀρχὲς τοῦ 1150 (*Fontes*, σσ. xv-xvi) δὲν εὐσταθεῖ. Ὁ Διογένης ἀναφέρεται προφανῶς στὴν ἐκστρατεία τοῦ 1164, ἡ ὁποία δὲν ὀλοκληρώθηκε ἐξαιτίας τῆς ἐπέμβασης τοῦ βασιλιᾶ τῆς Μοραβίας Βλαθισλάβου ὑπὲρ τῶν Οὐγγρων. Αὐτὸ ἐξηγεῖ καὶ τὸν συγκρατημένο τόνο τοῦ Διογένη στὸ τέλος τοῦ ἐγκωμίου (σ. 311: *βασιλικὸν γὰρ ἔκρινας ὄντως μὴ δίψοκινδύως χωρεῖν εἰς τὸ βάρβαρον*). Γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1164 βλ. Chalandon, *ἔνθ' ἄνωτ.*, II (2), σσ. 478-479 καὶ Urbansky, *ἔνθ' ἄνωτ.*, σσ. 101-102.

7. Τὸν ὅποιο ὁ συγγραφέας ἀντλεῖ μᾶλλον ἀπὸ τὸν Λουκιανὸ (βλ. *apparatus fontium*).

8. Βλ. K. Βαρζός, *Ἡ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, Α'* [Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται 20α], Θεσσαλονίκη 1984, σσ. 311-312 (ἀριθ. 65).

βαστὸς Ἀλέξιος, οὐσιαστικὰ κυβερνήτης τοῦ κράτους κατὰ τὸ διάστημα 1180-1182⁹, ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 144 τοῦ καταλόγου τοῦ Βαρζοῦ Ἀλέξιος Κομνηνός¹⁰, καθὼς ἐπίσης καὶ μέλη ἄλλων οἰκογενειῶν ποὺ εἶχαν διπλὸ ἐπώνυμο, ὅπως ὁ Ἀλέξιος Κοντοστέφανος Κομνηνός¹¹, τοῦ ὁποῖου τὶς στρατιωτικὲς ἰκανότητες ἐγκωμιάζει ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς Δούκας, ἐπίσης ἰκανὸς στρατιωτικὸς¹², καὶ ἕνας ἄλλος Ἀλέξιος Κοντοστέφανος Κομνηνός, γνωστὸς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆ συμμετοχῆ του στὶς οὐγγρικὲς ἐκστρατεῖες¹³. Γιὰ τὸν συγγραφέα Ἀλέξιο Σεναχερείμ, γόνου ἐνδεχομένως τῆς γνωστῆς βυζαντινῆς οἰκογένειας¹⁴, δὲν διαθέτουμε δυστυχῶς κανένα στοιχεῖο.

Τὸ τρίτο κείμενο ποὺ ἐκδίδεται ἐδῶ εἶναι ἔργο τοῦ Νικήτα Εὐγενειανοῦ καὶ ἔχει ἐπισημανθεῖ πρὸ ἐτῶν ἀπὸ τὸν Browning¹⁵, ὁ ὁποῖος τὸ ἀναφέρει στὴ συνοπτικὴ ἀναγραφή τοῦ περιεχομένου τῆς σχεδογραφικῆς συλλογῆς τοῦ κώδικα Laur. con. sopp. 2, χωρὶς ὅμως νὰ δίνει λεπτομέρειες γιὰ τὸ περιεχόμενό του. Ὡς ἀνέκδοτο φέρεται τὸ κείμενο αὐτὸ καὶ στὸν κατάλογο τῶν ἔργων τοῦ Εὐγενειανοῦ ποὺ παραθέτει ὁ Χρηστίδης¹⁶, ἐνῶ στὴν ἀδημοσίευτη διατριβὴ τῆς Helfer γιὰ τὸν ἐπιτάφιο τοῦ Εὐγενειανοῦ στὸν Στέφανο Κομνηνὸ δὲν δίνονται ἐπιπλέον στοιχεῖα¹⁷.

Παρὰ τὶς δυσκολίες ποὺ παρουσιάζει ἡ ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου, ἀκόμη καὶ μὲ μιὰ πρόχειρη ἀνάγνωση μπορεῖ κανεὶς νὰ διαπιστώσει ὅτι τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι μιὰ μονωδία γιὰ κάποιον Στέφανο, ποὺ ἔφερε τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου (ὦ δρουγγάριε μέγα καὶ Στέφανε μοι πανσέβαστε) καὶ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ (ἐπεὶ ὁ σεβαστὸς μοι ἀπόλωλας). Ὁ Στέφανος αὐτὸς πέθανε ἀπὸ κάποια ἀσθένεια (περιτραπείς δὲ τῇ παλαμναίᾳ νόσῳ). "Ἐν ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Εὐγενειανὸς συνέθεσε ἐπιτάφιο γιὰ τὸν μέγα δρουγγάριο τῆς βίγλης Στέφανο Κομνηνὸ, ὁ ὁποῖος ἔφερε καὶ τὸν τίτλο τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ, θὰ πρέπει νομίζω νὰ ταυτίσουμε τὸν Στέφανο τοῦ σχεδους μὲ τὸν μέγα δρουγγάριο τῆς βί-

9. Αὐτόθι, Β', σ. 189 (ἀριθ. 132).

10. Αὐτόθι, Β', σ. 359.

11. Αὐτόθι, Β', σ. 60 (ἀριθ. 106).

12. Αὐτόθι, Β', σ. 99 (ἀριθ. 117).

13. Αὐτόθι, Β', σ. 224 (ἀριθ. 134).

14. Γιὰ τὴν οἰκογένεια αὐτὴ βλ. λήμμα Arcruni στὸ *The Oxford Dictionary of Byzantium*, I, New York - Oxford 1991, σ. 161.

15. Browning, ἐνθ' ἄνωτ., 508. Στὸν κώδικα παραδίδεται ὡς ἔργο τοῦ Εὐγενείου κυροῦ Νικήτα (f. 206).

16. Δ. Χρηστίδης, *Μαρκιανὰ Ἀνέκδοτα*. 1. Ἀνάχαρσις Ἀνανίας. 2. Ἐπιστολὲς-Σιγίλλια [ΕΕΦΣΑΠΘ Παράρτημα ἀρ. 45], Θεσσαλονίκη 1984, σ. 99, σημ. 93.

17. B. Helfer, *Niketas Eugenianos, ein Rhetor und Dichter der Komnenenzeit. Mit einer Edition des Epitaphios auf den Grossdrungarios Stephanos Komnenos*, Διατρ. (δακτυλογρ.), Wien 1972. Εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν καθηγητὴ Β. Κατσαρό, ὁ ὁποῖος μοῦ δάνεισε τὸ προσωπικό του ἀντίτυπο τῆς διατριβῆς αὐτῆς.

γλης Στέφανο Κομνηνό¹⁸. Ἐνδεχομένως ὁ Εὐγενειανὸς συνέθεσε τὸ σχέδος αὐτὸ γιὰ τὸν Κομνηνὸ προτοῦ νὰ γράφει τὸν ἐπιτάφιο πού ἐξέδωσε ἡ Helfer, ἂν οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι τοῦ σχεδῶς ἔχουν τὴν ἔννοια ὅτι ὁ συγγραφέας θὰ ξεπληρώσει τὸ ὑπόλοιπο μέρος τοῦ χρέους του πρὸς τὸν νεκρὸ συντάσσοντας στὸ μέλλον ἕναν ἐπιτάφιο λόγο (ἄμβροις ἐναλλάξ δακρύων καὶ τοῖς λόγοις). Ἀπὸ τὶς πρῶτες γραμμὲς τοῦ σχεδῶς συνάγεται ὅτι ἐπιτάφιο (ἢ μονωδία) γιὰ τὸν Στέφανο εἶχε συντάξει καὶ ἕνας ἄλλος λόγιος, ἔναντι τοῦ ὁποῦ ὁ Εὐγενειανὸς ὁμολογεῖ τὴ δική του ἀνεπάρκεια. Τὸ σχέδος τοῦ Εὐγενειανοῦ ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν κειμένων πού, ὅπως ἔχει εὐστοχα ἐπισημανθεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ διδακτικὴ σκοπιμότητα, ἔχουν καὶ λογοτεχνικὲς ἀξιώσεις¹⁹.

Στὸ σχέδος τοῦ Εὐγενειανοῦ ἐντοπίζονται ἀρκετὲς ἀπηχῆσεις ἀπὸ ἄλλα ἔργα του, οἱ ὁποῖες σημειώνονται στὸ ὑπόμνημα τῶν πηγῶν. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὴ μονωδία αὐτὴ ὁ Εὐγενειανὸς παρομοιάζει τὸν Στέφανο Κομνηνὸ μὲ τὸν Φαέθοντα, ὅπως ἀκριβῶς εἶχε κάνει καὶ στὸν ἐπιθαλάμιο πού εἶχε συνθέσει γι' αὐτὸν μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν γάμων του²⁰. Ἡ παρομοίωση ὅμως ἐδῶ ἔχει μὴ τελείως διαφορετικὴ λειτουργία ἀπὸ ἐκείνην πού εἶχε στὸν ἐπιθαλάμιο, καθὼς τονίζεται ἡ δυσάρεστη πλευρὰ τοῦ μύθου.

Τὸ τέταρτο κείμενο πού ἐκδίδεται ἐδῶ παρουσιάζει ἴσως τὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον. Παραδίδεται ἀπὸ τοὺς κώδικες Par. gr. 2556, ff. 84v-86, Mon. gr. 201, ff. 140v-141v καὶ Laur. V 10, ff. 237-239v. Στὸν τελευταῖο κώδικα παραδίδεται ἀνώνυμα, στὸν παρισινὸ προσγράφεται στὸν Θεόδωρο Πρόδρομο, ἐνῶ ὁ κώδικας τοῦ Μονάχου τὸ ἀποδίδει σὲ κάποιον Νικήτα Σκουταριώτη πού εἶχε γράψει καὶ ἄλλα σχέδη, τὰ ὁποῖα παραδίδονται σὲ διάφορες συλλογές.

Τόσο ὁ Hörandner ὅσο καὶ ὁ Βάσσης κατατάσσουν τὸ κείμενο αὐτὸ στὰ ἀμφίβολα ἔργα τοῦ Προδρόμου. Ὁ τελευταῖος μάλιστα θεωρεῖ ὅτι ἐφόσον τὸ σχέδος αὐτὸ παραδίδεται καὶ σὲ ἕνα χειρόγραφο μὴ σχεδογραφικοῦ περιεχομένου, τὸν Laur. 55.7, ὡς ἔργο τοῦ Σκουταριώτη, εἶναι πιθανότερο νὰ εἶναι πράγματι ἔργο τοῦ τελευταίου, καὶ ὄχι τοῦ Προδρόμου²¹. Θὰ πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ κώδικα Laur. 55.7 ἐλάχιστη ἀποδεικτικὴ ἀξία μπορεῖ νὰ ἔχει, ἐφόσον στὴν πραγματικότητα τὸ χειρόγραφο αὐτὸ δὲν παραδίδει παρὰ μόνο τὴν πρώτη πρόταση τοῦ κειμένου. Στὴν ἀρχὴ τοῦ f. 354v διαβά-

18. Γιὰ τὸν Στέφανο Κομνηνὸ βλ. R. Guiland, «Le Drongaire et le Grand Drongaire de la Veille», *BZ* 43 (1950) 353 [= τοῦ ἴδιου, *Recherches sur les institutions Byzantines*, I, Berlin-Amsterdam 1967, σ. 576], A. Hohlweg, *Beiträge zur Verwaltungsgeschichte des Oströmischen Reiches unter den Komnenen*, München 1965, σ. 109, σημ. 4 καὶ Βαζζός, ἔνθ' ἄνωτ., Α', σσ. 288-291. Βλ. καὶ A. Sideras, *Die byzantinische Grabreden*, Wien 1994, σσ. 168-172.

19. I. Vassiss, «Graeca sunt, non leguntur. Zu den schedographischen Spielereien des Theodoros Prodromos», *BZ* 86/87 (1993/1994) 13-14 καὶ σημ. 53.

20. W. Hörandner, *Theodoros Prodromos Historische Gedichte*, Wien 1974 [WBS XI], σ. 63 (ἀριθ. 201).

21. Vassiss, ἔνθ' ἄνωτ., 9 καὶ 14, σημ. 53.

ζουμε τὰ ἐξῆς: Σχέδος περιέχον διάφορα νοήματα τοῦ Σκουταριώτου κυροῦ. Κινεῖ με πρὸς παραινέσεις, ἄνθρωπε, ἢ συντεθραμμένη σοὶ μοχθηρία καὶ ἢ σὴ λειξουρία. Ὅλο τὸ ὑπόλοιπο τμήμα τοῦ f. 354ν καὶ ὁλόκληρο τὸ f. 355 ἔχουν ἀφεθεῖ λευκά. Εἶναι προφανές ὅτι κάποιος γραφέας ἄρχισε νὰ ἀντιγράψει τὸ σχέδος, ἀπογοητευμένος ὅμως ἀπὸ τὴν ἀκατανόητη φαινομενικὰ φρασεολογία του, ἐγκατέλειψε τὴν προσπάθεια, ὅποτε τὰ φύλλα πού ἦσαν προορισμένα γιὰ τὸ κείμενο αὐτὸ ἔμειναν λευκά. Εἶναι λογικὸ ἐπομένως νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ γραφέας αὐτὸς εἶχε μπροστὰ του μιὰ σχεδογραφικὴ συλλογὴ, στὴν ὁποία περιλαμβάνονταν καὶ τὸ κείμενο αὐτὸ, ὅποτε τὸ ἐπιχείρημα πού προβάλλει ὁ Βάσσης γιὰ νὰ ἀποδώσει τὸ σχέδος στὸ Σκουταριώτη, ἀποδεικνύεται ἐλάχιστα πειστικὸ, ἐφόσον καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Laur. 55.7 δὲν εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὶς μαρτυρίες τῶν σχεδογραφικῶν συλλογῶν.

Ὅπως ἔχει ἤδη ἐπισημανθεῖ, ὁ συγγραφέας τοῦ κειμένου δὲν διστάζει νὰ χρησιμοποιοῦν μεγάλο ἀριθμὸ λέξεων πού προέρχονται ἀπὸ τὴ δημῶδη γλῶσσα τῆς ἐποχῆς καὶ οἱ ὁποῖες συνυπάρχουν στὸ κείμενο μαζί μὲ σπάνιες λέξεις τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς. Ἡ ἴδια ἰδιομορφία παρατηρεῖται καὶ σὲ ἓνα ἄλλο σχέδος, τὸ ὁποῖο ἀποδίδεται ἀπὸ τὰ χειρόγραφα ὁμόφωνα στὸν Θεόδωρο Πρόδρομο καὶ ἔχει πρὸ πολλοῦ ἐκδοθεῖ μὲ τρόπο ὑποδειγματικὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἀπὸ τὸν Σ. Παπαδημητρίου²², χωρὶς ὅμως νὰ προσεχθεῖ ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς ἐρευνητές. Μερικὲς ἀπὸ τὶς δημῶδεις λέξεις πού ὑπάρχουν στὸ σχέδος αὐτὸ ἀπαντοῦν καὶ στὸ δικό μας (περδίκιν, ἰμάτιν, βρωμεῖ, τυρίν, νερόν).

Ἡ χρήση τύπων τῆς καθομιλουμένης τῆς ἐποχῆς σὲ κείμενα προορισμένα γιὰ τὴ διδασκαλία θὰ πρέπει νὰ ἦταν φαινόμενο ἀσύνηθες καὶ περιορισμένο σὲ ἔκταση. Δύσκολα θὰ τολμοῦσε κάποιος συγγραφέας πού δὲν διέθετε τὸ κύρος τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου νὰ κάνει τέτοιου εἴδους πειραματισμοὺς μέσα στὴν τάξη. Ἐπομένως καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη εἶναι προτιμότερο νὰ ἀποδώσουμε τὸ σχέδος πού μᾶς ἐνδιαφέρει στὸν Πρόδρομο.

Τὸ πρόβλημα τῆς πατρότητας τοῦ κειμένου πού ἐκδίδουμε συνδέεται, ὅμως, ἀναγκαστικὰ καὶ μὲ ἓνα ἄλλο πρόβλημα, πού ἔχει ταλανίσει γιὰ πολλὰς δεκαετίες τοὺς ἐρευνητές, χωρὶς νὰ ἔχει βρεῖ ἀκόμη ὀριστικὴ ἀπάντηση. Ἦταν δυνατὸν ὁ λόγιος Θεόδωρος Πρόδρομος νὰ γράφει κείμενα καὶ στὴ δημῶδη γλῶσσα τῆς ἐποχῆς; Πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια ὁ Hörandner ὑποστήριξε, ὅτι ὁ Πρόδρομος συνέθεσε τουλάχιστον ἓνα ποίημα σὲ γλῶσσα καθαρὰ δημῶδη²³. Τὰ δύο σχέδη τοῦ Προδρόμου πού εἶναι γραμμένα σὲ γλῶσσα δημῶδη, ἢ τουλάχιστον μοπολιασμένη μὲ πολλὰ στοιχεῖα τῆς δημῶδους, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ δοῦμε τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἀπὸ μιὰ νέα ὀπτικὴ γωνία.

22. S. D. Papadimitriou, *Feodor Prodrom, Istorikoliteraturnoe izslëdovanie*, Odessa 1905, σσ. 433-435.

23. Hörandner, ἔνθ. ἀνωτ., σσ. 65-66.

Χωρίς να θέλουμε να υπεισέλθουμε στο άκανθῶδες πρόβλημα της γνησιότητας των λεγόμενων Πτωχοπροδρομικῶν ποιημάτων, θὰ θέλαμε ἀπλῶς νὰ ἐπισημάσουμε ὅτι τὸ λεξιλόγιο τοῦ σχεδῶς πού ἐκδίδεται ἐδῶ θυμίζει ἔντονα τὸ λεξιλόγιο τῶν ποιημάτων αὐτῶν. Οἱ ὁμοιότητες ἐπισημαίνονται στὶς σημειώσεις πού συνοδεύουν τὸ κείμενο. Ἡ διαπίστωση αὐτή, ὅσο κι ἂν δὲν ἔχει ἰδιαίτερη βαρύτητα ἀπὸ μόνη της, θὰ μπορούσε ἐνδεχομένως, σὲ συνδυασμὸ μὲ ἄλλα στοιχεῖα, νὰ προβληθεῖ ὡς ἓνα ἐπιπλέον ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ἀπόδοσης τῶν Πτωχοπροδρομικῶν ποιημάτων στὸν Θεόδωρο Πρόδρομο.

Κάποια ὁμοιότητα τοῦ σχεδῶς μὲ τὰ ποιήματα αὐτά, ὄχι βέβαια τόσο ἔντονη, μπορεῖ νὰ ἐπισημανθεῖ καὶ στὸ περιεχόμενο. Τὸ σχεδῶς εἶναι οὐσιαστικά μιὰ προτροπὴ γιὰ ἐγκράτεια καὶ φιλανθρωπία, ἡ ὁποία ἀπευθύνεται σὲ κάποιον ἡγούμενο πού, ὅπως φαίνεται, δὲν τηροῦσε μὲ ἰδιαίτερο ζῆλο τὶς σχετικὲς ἐπιταγὲς τοῦ Εὐαγγελίου. Μὲ πολὺ ζωντανὰ χρώματα περιγράφεται ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ λαϊμαργία τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος θυμίζει ἔντονα μὲ τὰ ἐλαττώματά του τοὺς ἀναίσχυντους ρασοφόρους τοῦ τρίτου (ἢ τέταρτου κατὰ τὴν ἐκδοσὴ *Eideneier*) Πτωχοπροδρομικοῦ ποιήματος. Πρέπει φυσικὰ νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ προτροπὲς γιὰ ἐγκράτεια καὶ φιλανθρωπία ἀποτελοῦν κοινὸς τόπος στὰ σχέδη ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ὑπάρχουν πολλὰ σχέδη πού θυμίζουν ἔντονα τόσο στὸ περιεχόμενο ὅσο καὶ στὴ μορφή τὸ σχεδῶς τοῦ Προδρόμου πού ἐκδίδεται ἐδῶ. Ἡ πρωτοτυπία τοῦ Προδρόμου ἔγκειται στὸ ὅτι κατορθώνει, μὲ τὴ χρήση δημῶδων γλωσσικῶν στοιχείων ἀφενὸς καὶ μὲ τὴ γλαφυρὴ περιγραφή ἀφετέρου, νὰ ἐξυψώσει τὸ σχεδῶς του, δίνοντάς του μορφή λογοτεχνική.

Στοὺς στίχους πού συνοδεύουν τὸ κείμενο ὁ συγγραφέας προσφωνεῖ μιὰ βασιλίδα, ἡ ὁποία μὲν πρόσφατα εἶχε ἐπιστρέψει ἀπὸ κουραστικὸ ταξίδι καὶ φοροῦσε μαῦρα, εἶχε δηλαδὴ κάποιον πένθος. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Πρόδρομος εἶχε ἐπαφὲς τόσο μὲ τὴν Εἰρήνη Δούκαινα, τὴ χήρα τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ²⁴, ὅσο καὶ μὲ τὴ σεβαστοκρατόρισσα Εἰρήνη²⁵, τὴ χήρα τοῦ Ἀνδρονίκου, δευτερότοκου γιοῦ τοῦ Ἰωάννη Β' Κομνηνοῦ. Κατὰ πάσα πιθανότητα λοιπὸν ὁ Πρόδρομος εἶχε στείλει τὸ σχεδῶς του σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς βασίλισσες — χρησιμοποιοῦν σκόπιμα τὸν ὄρο βασίλισσα καὶ γιὰ τὴ σεβαστοκρατόρισσα, διότι ὁ ἴδιος ὁ Πρόδρομος τὴν ἀποκαλεῖ ἔτσι²⁶. Πιθανότερη ἀποδέκτρια εἶναι ἡ σεβαστοκρατόρισσα Εἰρήνη, ἡ ὁποία λόγω ἡλικίας καὶ νοσοτροπίας ἦταν περισσότερο σὲ θέση νὰ ἐκτιμῆσει τοὺς γλωσσικοὺς πειραματισμοὺς τοῦ Προδρόμου ἀπ' ὅ,τι ἡ Εἰρήνη Δούκαινα, ἡ ὁποία διακρινόταν γιὰ τὴν αὐστηρότητα καὶ γιὰ τὴ συντηρητικότητά της. Τὸ ταξίδι πού ἀναφέρει ὁ Πρόδρομος δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ προσδιορισθεῖ. Πάντως ἀπὸ ἓνα ποίημα τῆς γνωστῆς συλλογῆς τοῦ κώδικα

24. Αὐτόθι, σσ. 185-190.

25. M. and E. Jeffreys, «Who was Eirene the Sevastokratorissa?», *Byz.* 64 (1994) 40-41, ὅπου καὶ ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία.

26. Hörandner, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 405.

Marg. gr. XI, 22, πού δημοσιεύθηκε πρόσφατα, μαθαίνουμε ὅτι ἡ σεβαστοκρατόρισα συνόδευε συχνὰ τὸν Μανουήλ Α' στὶς ἐκστρατεῖες του²⁷.

Ἐπειδὴ τὸ κείμενο παρουσιάζει πολλὰ προβλήματα στὴν ἀποκατάστασή του, προτιμήσαμε νὰ τὸ ἐκδώσουμε ἀρχικὰ μὲ διπλωματικὴ μέθοδο ὅπως ἀκριβῶς τὸ παραδίδουν τὰ χειρόγραφα, καὶ στὴ συνέχεια νὰ δώσουμε τὴν ἀποκαταστημένη μορφή του. Στὶς περιπτώσεις τῶν τριῶν πρώτων κειμένων θεωρήσαμε πρακτικότερο νὰ παραθέσουμε τὶς ιδιόμορφες γραφές τῶν χειρογράφων σὲ κριτικὸ ὑπόμνημα. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι τὰ κείμενα πού ἐκδίδονται ἐδῶ κάθε ἄλλο ἀπὸ ὀριστικὰ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν. Εἶναι βέβαιο ὅτι σὲ πολλὰ σημεῖα μποροῦν νὰ προταθοῦν ὀρθότερες ἐρμηνεῖες καὶ νὰ δοθοῦν λύσεις ἐντελῶς διαφορετικὲς ἀπὸ αὐτὲς πού πολλές φορές μὲ δισταγμὸ ἐπιλέγω.

1. cod. Vat. Pal. gr. 92

Τοῦ Φύλακος

f. 185

Καὶ αὐθις ἀγῶν ἀμιλλητήριος καὶ τὰ παιδιά συγκαλεῖται χάρτη σχεδῶν ἀξίωσιν τούτοις προτιθέμενος στέφανος. Καὶ γὰρ ὁ κύκλος τῶν ἡλιακῶν δρόμων, συνήθως ὃ δὴ λέγεται, κατάντημα τοῖς σοφοῖς. Ἦδη λέοντα τὸν οἰκεῖον οἶκον ὁ μέγας ἥλιος ὑπεισηλθε μετὰ ταχυτήτος τῶν ἑαυτοῦ δρόμων, κάντεῦθεν τὸ
 5 θέρος, ἐκ καρκίνου μεταβάς, ἄγει, εἰς κρίσιν τῶν πεπονηκότων ἱκανόν. Ὅσοι μὲν οὖν πεπονηκότες τὰ εἰκότα, ἐνταῦθα ἀβρόσιτον στάχυν ἠδὺν τρυγήσουσιν, ὁ δὲ μὴ πονήσας παράσιτον στάχυν, ἐν ᾧ οὐδέν τι καίριον ἐφιζάνει, καὶ πάντως ἄσιτα κἀδώρητα φορμίσει μέλη, τῶν ἀνακτόρων οὗτος οἴκαδε ἀπιών. Ἄλλος δὲ φαλλάξει κτύπον νευρᾶς εἰς κενόν, πρὶν ἴδῃ αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ γεγονός. Ἄλλ' ὦ θεο-
 10 εἴκελε, ὦ σὺ σοφώτατε || βασιλεῦ, καὶ τῶν ἡμετέρων ἰλαρῶς φωνῶν ἄκουε. Καὶ γὰρ ἀυγάξει σοι ὑπὲρ ἥλιον, ὅτι καὶ χαρωπόν, τὸ μειδιάμα, διαλάμπει δὲ σελήνης πλέον, ὅτι μὴ βλοσυρόν σου τὸ πρόσωπον. Διὸ ὑπὲρ λόγον σοι καὶ αἶνον ἂν ἅπαντα. Ὡς ἀγαπητά σου τὰ κρίματα, ἃ ὀρφανῶν παῖδες βοῶσιν, ἐπεὶ καὶ χήρας ἐπ' αὐτὸ τοῦτο σὺ ἐδικαίωσας, ἐλεημοσύνην δὲ καὶ πίστεις ἔτι ἐφευρόν, σε προσ-
 15 αιτούντων τινῶν.

Ἐπὲρ Πάνδαρόν σοι τὸ τόξον τυγχάνει. Εὐλογεῖ πᾶς ἵππος, ἐν ᾧ ἰππεύεις. Νικᾶς ἐν βουλαῖς Διομήδην εἴτε καὶ Νέστορα. Ἐπήει στρατιὰ καθ' ἡμῶν καὶ ἡ ὑπὲρ Καυκάσια ὕψη ἀυχοῦσα εἶναι κράτει σῶ ῥηγικῆ Σικελῶν δύναμις ὑποτέτακται. Ἔθνος Παιόνων δὲ ἀγέρωχον, οἷς εἰώθεις σοῖς τρόποις στρατηγίας, λαμπρῶς ὑπέταξας καὶ ὑπὸ ζυγὸν δεδικαιωμένον δουλείας συνήγαγες τούτους ὁ
 20 χριστὸς Κυρίου. Διὸ καὶ πᾶν ἀλαζονικὸν ἔθνος καὶ φρυαττόμενον καθ' ἡμῶν ἔτι χοῦν ἔλειξεν. Ἐγὼ Καῖσαρ, ὁ γῆς τῆς παλαιᾶς Ῥώμης κρατῶν ἐκεῖνος Ἰού-

27. J. C. Anderson - M. J. Jeffreys, «The Decoration of the Sevastokratorissa's Tent», *Byz.* 64 (1994) 8.

λιος, οἷος σὺ τοῖς ἐχθροῖς, καὶ Αὐγουστός σοι ἀπέναντι τὸ ἠττημένος εἶναι πάντως καθωμολόγησεν ἄν.

- 25 Ἴλλ' ὦ θάλασσα τῶν τροπαιουχημάτων
εἶδον γὰρ ἐν σοὶ ναυτικὴν ναυαρχίαν
ἐκ Σικελῶν ἔρπουσαν ἐκποντουμένην,
Αἴτνης δὲ τοὺς κρατῆρας ἀπεσβεσμένους
πνεύμασιν ἐκ σῶν πυθμένων ἐρρήγημένοις.
- 30 Πορθμὸν κατεῖδον ἐξ Ἰταλίας λίθων,
δι' ὧν ἀνεστήλωσας ἔμπνουν εἰκόνα
ἄρρηκτον ἔνδον τῶν ὄρων Ῥωμαῖδος.
Πόλιν δι' αὐτῶν ἐξανέστησας νέαν
ἐκ βάρειών σοι γραφικῶς ἠρμοσμένην.
- 35 Ἴλλ' οἶα καὶ Δάννουβις ἀντιμορμύρει
ἢ καὶ βρυχηθμὸν ἀνάγει τῶν ἐγκάτων
πᾶσι βοῶν ἀναρθρα πλὴν διαγράφων
βασιλέως πλοῦν ἐν μικρῷ κελλητίῳ
ἢ παιονικὴν μακρὰν || αἰχμαλωσίαν. f. 186
- 40 Ἐκεῖθεν ἤχεῖ, φεῦ, τὰ Κιλικίων ὄρη
ἐξ ἀπλέτου σῶν καναχῆς λαμπρῶν ὄπλων,
ἄγει δ' ἑαυτὴν ὑπὸ σῆς μάνδρας ὄρους
ἢ περσικὴ σύμπασα σατραπαρχία.
Οὕτως ὄναιο τοῦ κράτους καὶ τοῦ στέφους,
- 45 οὕτως ἀναστήσειας ἐκ σῆς ὀσφύος
καὶ τῆς διαυγοῦς καὶ καλῆς βασιλίδος
ἐπάξιόν σου τοῦ κράτους κληρονόμον.

APPARATUS CRITICUS

1-2 αὐθις - ἀξίωσιν: αὐθ' εἰς ἀγῶνα μ' εἰλητήριος καὶ τὰ παιδείας συγκαλεῖται χάρτης σχεδῶν ἀξίως σὺν cod. 2 ὁ κύκλος τῶν: ὠκύκλωστο cod. 3 ὁ δὴ: ὦ δ' ἢ cod. Ἡδη - οἰκεῖτον: ἢ δ' εἰλέων τὰ τῶν οἰκείων cod. 4 τὸν cod. 5 ἐκ καρκίνου: ὠκ' ἀρκεῖν οὐ cod. 7 παρ' ἄσιτον cod. οὐ μὴδὲν cod. 8 ἄσει τὰ κἀδώρητ' ἀφορμήσει cod. 8-9 δ' αἰψ' ἀλλάξει κτύπῳ νευρᾶς cod. 9 κενῶν cod. αὐτῷ ἐκείνῳ cod. 9-10 ὦ - σὺ: ὄθεο, ἢ καὶ λεῶς σοι cod. 10 ἰλαρὸς cod. 11 ἀυγάξει σοι περίλειον cod. 11-12 Διαλάμπει δὲ σελῖν' εἰς cod. 13 κρίματα ἄ ὄρφανὸν πέδαις cod. χεῖρας cod. 14 δὲ-ἔτι: δ' αἰκ' ἐπησθήσαι τι cod. 16 πᾶν δ' ἀρῶν cod. Εὐλογῆ πᾶσί πως cod. 17 δ' εἰ ὦ μὴ δεινὴ τε cod. Ἐπίη cod. 18 εἶναι - Σικελῶν: ἢ νεκρά τις ὄρη γ' εἰκῆσι κελῶν cod. 19 δ' αἰαγέρρωχων νῦς εἰώθει σοῖς cod. 20 λαμπρός cod. ζυγῶν δεδικαιωμένων cod. 21 χρηστός cod. 21-22 ἔτ' ἠχοῦν ἔληξεν cod. 22 Ἐγνωνκέ σ' ἀρωγῆς cod. 22-23 εἰ οὐλιος cod. 23 αὐ γ' οὐστῶ σοι cod. τῷ cod. 29 ἐρηγημένους cod. 33 δι' ex δὲ corr. in cod.

APPARATUS FONTIUM

8-10 cfr. Lycophr. 139-140 τοιγὰρ φαλάξεις εἰς κενὸν νευρᾶς κτύπον / ἄσιτα κἀδώρητα

φορμίζων μέλη 16 cfr. Hom. Il. 2, 827 20 Ga. 5, 1 ζυγῶ δουλείας ἐνέχεσθε 21 cfr. 1 Kt. 24, 7 χριστὸς κυρίου ἐστὶν οὗτος 34 Ps. 47 (48), 3-4 ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου, ὁ Θεὸς ἐν ταῖς βάρεσιν αὐτῆς γινώσκεται.

2. cod. Vat. Pal. gr. 92
 Τοῦ Συναχερεῖμ κυροῦ Ἀλεξίου

f. 206v

- [K]αὶ αὐτὸς τὸ τοῦ μύθου ποιήσω, νέων μοι φίλτατε, ἐπεὶ ἀνδρὸς συνετοῦ
 προσταγὴν ἐθέλω νῦν ἐκπληροῦν, ἐστιάσω δέ σε λόγοις ἐμοῖς οἰκέτης εὔνουος τῶ
 δεσπότη φανείς. Σὺ δ' ἄλλὰ μοι, παρ' ἐμοῦ πρὸς γνῶσιν τῶν λεγομένων ὠθυό-
 μενος, ἠδέως ἔχε τῶ ἐστιάματι, ὅτι τῶ ἡμετέρῳ κυρίῳ Ἀλεξίῳ πειθόμεθα,
 5 ἀνδρὶ γενναίῳ τὰ πάντα, ἰσχυρῶ, ὃ καὶ ἄλλος πᾶς ἡμῖν συνομολογήσειεν, ἀνδρὶ
 φρενὸς εὐμοιροῦντι βασιλικῆς, ὅτι σειρᾶς χρυσέας καὶ πορφυρανθήτου ἐβλάστη-
 σεν, ἀνδρὶ παντὸς ὑπερτεροῦντι βαρβάρου, ὡς ἐν μάχαις ἀπτότητ' ἢ σταθρῶ.
 Σὺν ἐμοὶ δὲ τοῦτο καὶ σὺ γινώσκων εἶ καὶ πάλαι καὶ νῦν, ὡς οἶά τις ἥλιος
 ζωτικὸς εὐεργεσιῶν ἀκτίσιν ἡμᾶς ζωपुरεῖ τοὺς ὡς ἀγρίῳ θηρὶ σπαραττομένουσ
 10 τῆ νόσῳ καὶ χειραγωγεῖ πλουσίως ἰδίᾳ ἢ καὶ κοινῇ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἄλλου
 δεῖται τάχα τοσούτου καιροῦ, ἵν' εὐφημισμὸν, ὡς δεῖ, προσδέξοιντο παρ' ἡμῶν
 τῶν φίλων ἐνώπιον. Ἡμεῖς δὲ τὸν μῦθον εἰπόντες, ἐπὶ τὸ τροπικώτερον οἶον αὐ-
 τὸν μεθαρμόσομεν. Διὸς Ἡφαίστω κελεύσαντος πέλεκυν κατὰ κεφαλῆς ἐνεγκεῖν,
 15 ὀξύνεται ἢ παραθήγεται οὗτος τὸ δεσποτικὸν πληρῶσαι ἐπίταγμα || καὶ δυσχε- f. 207
 ραίνων ἐκὼν ἀέκοντί γε θυμῶ νεανικῆν πληγὴν ἐπάγειν τῇ κεφαλῇ τοῦ Διὸς
 ἀνεπιθέτο. Καὶ ἄμα τῇ τοῦ ξίφους ἐπιβολῇ κόρη πέφηνεν ἔνοπλος, ἐπεὶ ἀκατα-
 σχέτως, ἐπεὶ ἀκρατῶς οὗτοι οἱ πόνοι τῶν ὠδίνων τὴν ἐγκυμονοῦσαν κεφαλὴν
 περιέτεινον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἄλλος λόγος καὶ λῆρος ποιητικὸς.
 20 Ἐγὼ δὲ τῇ σῇ προσταγῇ πεπεισμένος,
 Κομνηνὲ βλαστὲ πορφυρανθήτου κλάδου,
 χρυσοῦ γένους βλάστημα, πῦρ χεῖρ ἐν μάχαις,
 σταθρότης ἢ ζῶσα καὶ κινουμένη,
 νοῦς ἀπτότητος συμπλοκαῖς ἐναντίων,
 25 φρὴν ἀκλόνητος προσβολαῖς τῶν σῶν πόνων,
 σῶν οἰκετῶν εἷς, εὐνοῶν τῶ δεσπότη,
 ἐκ τῆς φρενὸς μου τὸν λαλούμενον λόγον,
 ἄλλην Ἀθηναῖν ἀντιγεννήσας θεάν,
 γυμνήν, ἄοπλον καλλονῆς καὶ χαρίτων,
 οὐδ' ἐν βραχεῖ γοῦν ἐρρηγκότι χρόνῳ
 30 εἰς φῶς προάγω ταχύων πρὸς τὸν τόκον,
 τὸν νοῦν παταχθεὶς προσταγῆς σῆς τῶ βέλει.
 Σὺ δ' ἄλλὰ τὴν σὴν ὑπάνοιγε καρδίαν
 εἰς τέκνα τὰ ζωοῦντα καὶ τρέφοντά με,

- 35 τὸν μακρὸν οἶκτον, τὴν φιλεῦσπλαγχνον φύσιν,
καὶ τίκτε ταῦτα πρὸς μακροὺς βιῶν χρόνους
εὐεργετῶν με πλουσίως τὸν οἰκέτην.

APPARATUS CRITICUS

1 τὸ τοῦ μύθου ποιήσω, νέων: τῶ τοῦ μύθου ποῖ ἴσον νέων cod. ἐπεὶ ἀνδρὸς συνετοῦ: αἰ-
πεῖαν δρῶ συνετοῦ cod. 2 οἰκέτης: οἱ καὶ τις cod. 3 μοι: μὴ cod. 4 Ἀλεξίω: ἀλλ' ἐκ σεῖο
cod.; supra κυρίω, ἤγουν τῶ Ἀλεξίω altera manu 5 γ' ἐν ἔω τὰ πάντ' αἰεὶ ἰσχυρῶ cod.
πάσῃ μὴν cod. 6 ᾧ τῆς ἱρᾶς cod. 7-8 ἢ σταθηρῶ. Σύν: ἤσθα θηρὸς σύν cod. 8 εἰ: ἦ cod.
ὡς: ὅς cod. 8-9 ἥλιος ζωτικός: εἶλη ὡς ζωτικῶς cod. 10 ἰδίᾳ ἢ καὶ κοινῇ: ἠδεῖα ἢ καὶ
κυνὶ cod. 11 δεῖται - εὐφημισμὸν: δὴ τετάχατο σοῦ τοῦ καιροῦ εἶναι φημισμὸν cod. 12 τὸν
φίλον cod. εἰπόντες: ἢ πῶνες cod. 14 ὀξύνεται ἢ παραθήγεται: ὀξύν ἔτεῃ παραθήγεται
cod. 15 ἀέκων τ' ἤγεθο' ἰμῶν cod. 16 ἄν ἐπέιθετο cod. 17 ἐπεὶ ἀκρατῶς οὔτοι οἱ: αἰ-
πεῖα κρατὸς σου οὔτοι cod. 22 κινωμένη cod. 27 θεᾶν contra metrum

APPARATUS FONTIUM

6 cfr. Hom. *II* 8, 19-20 σειρὴν χρυσεῖην 13-18 cfr. Lucian. *Dial. deor.* 8 15 Hom.
II 4, 43

3. cod. Laur. conv. Soppr. 2

Τοῦ Εὐγενείου (sic) κυροῦ Νικήτα

f. 203

- Εἰ καὶ παροιμία ἢ δις τις συντέθειται τὰ καλά, ἀλλ' ἐμοὶ δις συλλέγεσθαι
δοκεῖ τὰ δεινά. Καὶ πρὸ μικροῦ γὰρ ἤδη τὸ πολὺ τῆς σχεδουργίας ἐξήνεγκα ὡς
ἰστὸν λυπῶν καὶ νῦν οὕτω γε πενθήσω ὁ αὐτός, ὡς δὴ ποιησαίμην τὸ σχεδουρ-
γεῖν. Δευτέραν δὲ σχεδοποιῖαν τὸ κατ' ἐμέ, φίλων νέων χοροί, ἐκτίθημι, ὅτιπερ
5 ἢ παρ' ἐτέρου ἔναγχος ἐκτεθεῖσα καὶ θαυμασθεῖσα ἐμοί, τῶ σεβαστῶ πολὺν
παρεῖχεν ἐπὶ μέγα τὸν ἔπαινον, πρὸς ἣν οὐδ' ἄν ἐρίσαιμι ἔγωγε, ὅτι μὴδ' ἱκανῶς
ἔχω τὸν λογισμὸν. Λογίζομαι γὰρ πρὸς τὸν ἄνδρα ὡς σῆς, τὴν κατὰ νοῦν πολλὴν
οὐ λαχὼν τῶν ἐν λόγοις ἰσχύιν. Κεκίνημαι δὲ πρὸς τὸ συνθρηνεῖν τοῖς ἐπὶ τούτῳ
παθαινομένοις αἰεὶ καὶ προστίθημι ταῖς οἰμωγαῖς οἰμωγῆν. Τοῖος γὰρ ἢ ἤδη, ᾧ
10 ἥλιε, ᾧχετο λόγος καὶ οἶος ἀπέπτη νοῦς ἡρωμένος Θεῶ. Ἐξῆι τὸν βίον ἀνήρ
ταχὺς ἀποπτὰς, πλήρης φρενῶν καὶ σταθηρῶν λογισμῶν, ὁ τῶ ὀμιλεῖν πραῦς, ὁ
ἀγχίνους ὡς Ὀδυσσεὺς ἢ καὶ Πύλιος Νέστωρ. Ὄχετο, ᾧχετο ἢ καινὴ ψυχὴ καὶ
ἀστεία φύσις, μᾶλλον δὲ φύσις ἢ καινὴ καὶ ἀστεία ψυχὴ ἔρημός ἐστι παντοίων
χρηστῶν. Ὁ γὰρ σοφὸς ἐν διαλέξει λαλῆσαι, ὥσπερ ὕδωρ ἤδη παρέρρευσε,
15 ἀπέδρα καὶ κάλλος λόγων † ὡς ἴων εἶπον ἱρῶν. † Πέπαυται ἀμείνων γλώττα περὶ
δίκασι νέας σχολάζουσα καὶ κρίσεις παλαιάς, καὶ ὁ πρῶτην ἐκροτεῖτο, σιγᾶ τὸ
στόμα τὸ γλυκερόν, δι' οὗ ὑπὲρ πτηνῶν λιγυρῶν ἠδύτεραι τῆς Μούσης ἠδοντο
πᾶσι φωναί, λόγον ἐπιχέουσαι ὡσὶν ἱμερτόν, πρὸς ὃν καὶ δρόμον ἀπεδείκνυτο
πᾶς ὡς ἄλλον Ἐλικῶνα ἢ Κιθαιρῶνα τόπον Μουσῶν, ᾧ δὴ τὰ τῶν νουνεχε-

f. 203v

- 20 στέρων ὧτα ἐφείλκετο, ὃν ἡ ῥητόρων πληθὺς παντοίους λόγους αὐτουργοῦντα ἐθαύμαζον. Οὐκ οἶδ' ὅπως ἔτει ἐκ δακρύων γενήσομαι, τούτου καλλονὴν ἀναλογιζόμενος πᾶσαν νεότητος, σύμπαντι. Καίτοι ἂν τούτῳ κεχυμένον κρουνὸν ἐπιδείξαιμι καὶ ἀνύστακτόν μοι τὸν ὀφθαλμόν, ὡς σπαράσσειν ἱκανά, θλίψιν ὑποστῆναι κατακριθεὶς, οὐδ' οὕτω λύπης μὴ θραυομένης λόγοισι κενοῖσι εἰσδέχομαι
- 25 παρηγόρημα. Ἦδει γάρ τις, ᾧ διάφορόν ἐστι φρόνημα, ὅτι τὸ θανεῖν τὸν ἄνδρα καὶ ἥλιον ἢ σελήνην ἀπολιπεῖν δεινὸν μὲν ὑπεσήμεναι πόνον, † ὅτι μὴ φέρουσι νοῦν, χείρων δ' ἔτι ἡ ἀθλίᾳ παρεικασμένη γυνή. † Ὡς γὰρ ἄξιόν τι συνεργίας καθ' ἐκάστην καταπεφρόνηται. Ἀλγεινὸν δὲ καὶ ἡμῖν πάντως, εἰ, νεάνι, ὑποβάλλῃ ἀνιάτῳ δεινῷ. Ὁ χθὲς γὰρ εἶδει περικαλλῆς στυγνός ἐστι νῦν δεινῶς εὐρεθείς.
- 30 Ἀλλ' ἵνα τὸν λόγον τρέψω νῦν τῷ πρὸς σέ, οὐκ ἄνευ πένθους τοιοῦτος σύ μοι. Πῶς ὁ ἔχων πανταχοῦ τὸ ἀγαθουργεῖν ἐγκρύπτη τάφῳ καὶ γῆ, ἐπεὶ ὁ σεβαστός μοι ἀπόλωλας, πῶς δὲ σὲ τὸν σταθῆρόν βάσκανοι Ἐριννύες ἐτρέφαντο; Διὰ σὲ πάσῃ καλλιφρονήσει ἀπέστερξα, διὰ σέ, ᾧ χρυσέ, θηρεύομαι τῆς λύπης τῷ καύσωμι. Διὰ σὲ ἐστήρικταί μοι ἡ ψυχὴ τῷ θανάτῳ πρὸς τὸ νῦν ἐκλιπεῖν, διὰ σὲ
- 35 δεινὴ τις ἔχει συμφορὰ με τὸν δύστηνον, διὰ σέ, ὑψηλόνοου, νῦν πρῶτως πεπεύραμαι θλίψεως. Διὰ σὲ γεύομαι πικρίας πολλῆς. Οὐ τοσοῦτον ὁ Πηλέως υἱὸς ὁ νεανικὸς τὴν ἰσχὺν φίλον ἀπέσταξε δάκρυον, ὅταν ἐν χεῖραις τῶν ἐναντιῶν νεκρὸν κατεῖδε τὸν Πάτροκλον, ὅσον ὁ πιστός σοι οἰκέτης ἐνσταλάσσω πρὸς δεσπότην τὸν ἀγαθόν. Εὐκλείαι τοίνυν μακρὰν καὶ τρόποι λοιπὸν δεξιόι, σοῦ παρελθόντος,
- 40 ᾧ δρουγγάριε μέγα καὶ Στέφανέ μοι πανσέβαστε.
 Σοῦ γὰρ στερηθεὶς θάπτον, ὡς οὐκ ᾧόμην,
 σκηνῆς ἀμυδρᾶς εἰκονίζω τὸν τύπον
 ἐν ἀμπελῶσιν ἀποτετραυγημένοις,
 αἰσθήσεως σκώληξ δε πικρὸς ἐσθίει
- 45 καί με στυγνὴ ζόφωσις ἐν βίῳ τρύχει,
 σοῦ τῆς φεραυγοῦς λαμπάδος κεχυμένης
 ὡς ἐν μεδίμνῳ τῷ δεδεγμένῳ τάφῳ.
 Ὡ πῶς μαρασμὸν καὶ φθορὰν πάσχεις ξένην.
 Ὡ ξερικὴ πλάτανε κεχρυσωμένη,
- 50 ὑφ' ἣν ταθεὶς ἐπιπνον ὑπνῶν ἠδέως
 καὶ συμφορῶν καύσωνος ἐξεσωζόμην.
 Ὡ πῶς ὀραθεὶς δευτέρός μοι Φαέθων
 ἤλαυνες οὐ πύρινον ἄρματουργίαν,
 οὐ πλημμελὲς δίφρευμα καὶ βιοφθόρον,
- 55 ἀλλ' ἐντεθεὶς ἄρματι μυστικωτέρῳ,
 τῷ τῶν γενικῶν ἀρετῶν τῶν τεττάρων,
 ἐπαινετῶς ὠδεύεις ἐν τῷ νῦν βίῳ·
 περιτραπείς δὲ τῇ παλαμναίᾳ νόσῳ,
 εἰς τὸν ποταμὸν ἐρρίφης τῶν δακρύων,

- 60 τὸ δ' ἄρμα κατέφλεξε τὴν γῆν καὶ πάλιν,
 γυναιῖκα τὴν σὴν, γῆν ὄλην ὀρωμένην,
 ὡς χοῦν λαβοῦσαν ἐν κεφαλῇ καὶ κόνιν || f. 204v
 καὶ γῆν καθέδραν καὶ μονὴν ποιουμένην
 καὶ σύμβολόν μοι τῆς φλογώσεως φέρει
- 65 τὴν ἐκ κεφαλῆς ἐς πόδας μελανίαν.
 Ὡ ποῖον ἄνθος ἀρτιβλάστητον ξένον
 ἀπεψύχης ἕαρος ἐν μεσαιτάτῳ.
 Ὡ ποῖος ἠδὺς μαργαρίτης λευκόχρους
 ὡς εἰς ἔλυτρον τὸν τάφον ὑπεισέδους.
- 70 Ὡ Γαῖα μητέρα, νῦν τὸ τοῦ μύθου λέγω,
 ἂν ὑακίνθους εὐτραφεῖς καὶ ναρκίσους
 ἀνθεῖν πάλαι δέδωκας ἐκ σῶν λαγόνων,
 τὸ κάλλος οἰκτεῖρασα τῶν τεθνηκότων,
 τί καὶ στεφανώνυμον ἄνθος οὐ δίδως
- 75 εἰς καλλονὴν νοῦ καὶ φρενῶν εὐκοσμίαν;
 καίτοι πόσον φέριστος ἐστὶ ναρκίσων
 ὁ πανσέβαστος καὶ λόγοις καὶ τοῖς τρόποις;
 Ἐμοὶ δὲ καὶ πάσχοντι καὶ γοωμένῳ
 οὐ δάκρυόν τι ταῦτοδύναμον ῥέει
- 80 τοῖς ζωτικαῖς δάκρυσιν τοῦ Ἐξεκίου.
 Ζωῆς γὰρ ἂν ἦνεγκα προσθήκην χρόνων
 τῷ δυστυχῶς νῦν τοῦ βίου πεπαυμένῳ.
 Τοσαῦτα καὶ νῦν καὶ σιωπᾶν μοι πρέπον,
 τὰ λοιπὰ δ' ἐκτίσαιμι τοῦ λοιποῦ χρέους
- 85 ὄμβροισι ἐναλλάξ δακρύων καὶ τοῖς λόγοις.

APPARATUS CRITICUS

1 δις συλλέγεσθαι: δις οἱ λέγεσθαι cod. 2 εἶδει cod. 2-3 ὡς ἰστὸν λυπῶν dubitanter scripsi: ὡς ἴς, τῶν λοιπῶν cod. 3 γε πενθήσω: γ' ἐπενθεις ὁ cod. δεῖ ποισαίμην cod. 4 δ' αἷς σχεχοδοποιῖαν cod. φίλον νέων χώρ' εἰ cod. 5 ἐταίρου cod. 6 παρῆγεν cod. ἐρείσαιμι cod. 7 πολλήν: πω, λῖν cod. 8 τῶν: τὸν cod. τὸ: τῷ cod. 9 οἰμωγαῖς οἰμωγῆν: οἰμωγαῖς συμμογεῖν cod. ἦδη ὦ: ἴδ' ἰὼ cod. 10 Ἐκσεῖει τῶν βίων cod. 11 σταθηρὸν λογισμὸν cod. ὁ τῷ ὀμιλεῖν πραῦς dubitanter scripsi: ὁ τῷ ὀμιλεῖν προεἰς cod. 12 Ὀδυσσεὺς-Πήλιος: ὁ δουσσεὺς εἶκ' ἐπύλ' ἰως cod. 12 κενὴ cod. 13 φύσης cod. κενὴ cod. 13-14 ἀστεία-χρηστῶν: ἀστὴ ἀψυχεῖ, ἔρρει μώσσαις τι παντοῖον χρηστὸν cod. 14 ὕδωρ ἦδη: οἰδωρίδι cod. 15 †ὡς ἴων εἶπον ἰρῶν†: locus desperatus; an ὀσίων ἢ πονηρῶν legendum? 16 κρήνεις παλαιᾶς cod. ἐκροτεῖτο, σιγᾶ τὸ: ἐκκροτήτως, ἦγατο cod. 17-18 ἠδύτερα - ἐπιχέουσαι: εἰδοῖ τερετισμοὺς εἰσήδοντο πάση φωναὶ λόγων ἐπηχέουσαι cod. 19 ἐλικὸν αἶε καθαριῶνα cod. 19-20 δὴ - ὦτα: δῆτα τὸ νουνεχεστέρων ὄττα cod. 20 παντοῖος λόγος cod. 22 πᾶσαν νεότητος: πᾶς, ἀναιότητος cod. 23 ἂν οἱ στακτὸν μοι τῶν ὀφθαλμῶν ὡς παρ' ἄσπην ἰκανὰ cod. 23-24 ὑποσθῆναι cod. 24 λόγοισι καινύσης δ' ἔχω

με cod. 25 Ἦδει: Ἰδη cod. ῶ διάφορον: ὦδ' εἰ ἀφορῶν cod. 26 ἡ σελήνην: Ἰσ' ἐλεῖννιν cod. οἱ παισὶ μενεπόνων cod. 27 χεῖρον δ' αἶτι ἀθλίῃ cod. γὰρ ἀξιόν τι συνεργίας: γὰρ ῥάξ ἦῶν τις οἰνεργίας cod. 28 πάντως ἦν: πάντως σὺν' cod. 29 ἀνιάτω: ἀν νειάτω cod. περικαλλεῖ στυγνός cod. εὐρεθής cod. 30 Ἰνα τῶν λόγων cod. τῶ: τὸ cod. τοιοῦτος σύ μοι: τοιοῦτως ἡμῖ cod. 31 ἐγκρύπτῃ: ἐν κρύπτῃ cod. 31-32 ἐπεὶ ὁ σεβαστός μοι: ἐπίωσαι βαστῶς μοι cod. 32 δὲ σὲ: δ' αἴσαι cod. ἐρινοῖαις σε cod. 33 καλλιφρονήσει: καλίφρον ἦσει cod. θηρεύομαι: θειρ' εὖομαι cod. 34 ἐστήρικται: ἀστὶρ ἦκτε 35 δεινὴ τις ἔχει συμφορά με: δινεῖ τις ἔχης συμφορά μαι cod. 36 γεύομαι: γ' εὐβῶμε cod. 36-37 υἱὸς ὁ νεανικὸς: οἱ ὄσων νεανικὸς 37 ἐν χεῖραις τῶν: ἐγχόραιοστον cod. ἐναντίον cod. 38 ὄσον cod. πιστός σοι οἰκέτης: πιστός σοι καὶ τις cod. 39 Εὐκλ' εἶαι cod. λυπῶν cod. 40 μέγα καὶ Στέφανέ: μαί, γ' ἀκεσταὶ φαναὶ cod. 42 ἀμηδρᾶς cod. 45 καί με: καίβε cod. τρίχει cod. 71 ναρκίσους pro ναρκίσσους scripsi metri gratia 76 ναρκίσων pro ναρκίσσων scripsi metri gratia: ναρκήσων cod.

APPARATUS FONTIUM

1 Greg. Cypr. Leid. I 96 (CPG II 67, 8) 10 cfr. C. Gallavotti, «Novi Laurentiani codicis analecta», *SBN* 4 (1935) 229 (v. 6): *Πρόδρομε, νοῦ μακάρεσσιν ὁμοίε ἡεροφοῖτα* 10-11 cfr. L. Petit, «Monodie de Nicéas Eugénianos sur Theodore Prodrome», *VV* 9 (1902) 459: *τὸν βίον ὑπεξήεις* 11 Δ. Χρηστίδη, *Μαρκιανὰ Ἀνέκδοτα*, Θεσσαλονίκη 1984, p. 295: *ἀπέπητ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν ταχεῖα καὶ ὄχετο*. 11 cfr. Petit, «Monodie», p. 459: *τῆς τῶν φρένων ἀπήλαυσαν σταθιρότητος* 12 cfr. Anonymus Palatinus (Heidelbergensis) 18 (Niketas Eugeneianos), *Grabrede auf einen Anonymus (Eigener Sohn)*, A. Sideras, *25 Unedierte Byzantinische Grabreden*, Θεσσαλονίκη 1991, p. 206: *Εἰ γάρ τις πρὸς ἔριν παρήγαγε τὸν βουλευφόρον ἄνδρα τὸν Πύλιον ..., πολὺ τοῦτο εὖρεν ἂν διαφέροντα* 15-19 cfr. Χρηστίδη, *Μαρκιανὰ Ἀνέκδοτα*, p. 301: *ἀλλὰ γε καὶ ἐν μάχαις, αἷς σταθιρότητες μὲν φρενῶν δοκιμάζονται, καὶ Ἐρμῆς καὶ Μοῦσαι τὸ βῆμα πληροῦσι καὶ πνύξ τελεῖται καὶ δικαστῶν χορὸς ἀποφαίνεται* 21-22 B. Helfer, *Niketas Eugenianos, ein Rhetor und Dichter der Komnenenzeit. Mit einer Edition des Epitaphios auf den Grossdrungarios Stephanos Komnenos*, Wien 1972, p. 82: *τὸ μὲν πάθος οὐδ' ἂν ὄλος ἀπαλείψῃ αἰὼν οὐδ' ἐξαρκέση πρὸς ἀποθρήνησιν*. 36 Hom. *II* 18, 235: *δάκρυα θερμὰ χέων* (sc. Ἀχιλλεύς) 40-41 *Is.* 1, 8: *ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιών ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι*; Δ. Χρηστίδη, *Μαρκιανὰ Ἀνέκδοτα*, p. 309: *ἦν ὡς σκηνὴν ἐν ἀμπελῶνι καταλελειμμένην ὁ προφήτης προανεφθέγγατο*. 51 Gallavotti, «Analecta», 235 (vv. 87-88): *τερπνὸν παραγκάλισμα τοῦ σοῦ νυμφίου / ἡλιοφεγγοῦς Φαέθοντος δευτέρου* 48 Niceta Eugenianus, *De Drosille et Chariclis amoribus*. Edidit F. Conca, *apparatus fontium operam dedit* A. Giusti, Amsterdam 1990 [London Studies in Classical Philology 24], p. 78 (III 84-85): *Ξερξικὴ πλάτανος ἢ θρυλλουμένη*; cfr. Hdt. 7. 27, 2; Gallavotti, «Analecta», 235 (vv. 85-86): *βαθύσχιος πλάτανος ἐγχρυσουμένη / τὴν ξερκικὴν νικῶσα κάλλει καὶ πλάτει*. 57 Sideras, *Grabreden*, 210: *ὀφθαλμόν, ὃν ἡ παλαμναία νόσος ... ἐξώρυσεν*; Gallavotti, «Analecta», 223: *τῆς παλαμναίας νόσου* 65 Gallavotti, «Analecta», 227: *ποῦ γὰρ καλοῦ χιτῶνος ἡ μελανία* 68-69 Gallavotti, «Analecta», 228 (vv. 249-250) *ποῖος δέ τις ἔλυτρον ἐμπτύξας τάφου / τὸν μαργαρίτην τὸν καλὸν δείξειέ μου*; Χρηστίδης, *Μαρκιανὰ Ἀνέκδοτα*, p. 81 71 Paus. 9, 31, 7 80 IV Ki. 20, 3.

4. *Par. gr. 2556, ...on. gr. 201, Laur. V 10*(α) *Διπλωματική μεταγραφή*

Κινεῖ με πρὸς παραινέσεις ἄνθρωπε ἢ συντεθραμμένη σοὶ μοχθηρία καὶ ἰσηλιξ σου ρεῖα. Σὺ δὲ βάλε ταύτας πρὸς¹ τὴν σὴν ἀκοήν, ἐὰν οὐκ ἔχῃς κωφὴν νιν ἧς ἀκῆν. Βλέπε μὴ φοραῖς εἰς μέγ' ἀνιμᾶ τὴν πρόσκαιρον εὐροῖαν τύχης τιμῶν καὶ ὀλέθριον ὕψωμα. Ἐχεις γὰρ περὶ τῶν παρόντων σκέψιν καὶ σύ, ὡς δίκην χλόης σχεθρῆν που² ξηραίνονται. Ἄρ' οὖν τίνα φρόνιμον ὄντα, τὸ λυόμενον εἰς ἀέρα τέρπει περ δίκην σ' ἀχνῶν, ἀγαπήσεις δ' ἔχειν Ἄρην πτωχῶν ἐπὶ συντριβῇ καὶ³ ἀπωλεία ψυχῆς; Ἄλλὰ τὸ ὀμόφυλον γένος ἀδικήσεις, ἀλλ' αἰμ' ἀκρίτως συγγενές; Οὐ μένου. Μῆτε οὖν δριμύσσου περὶ τὸν πέλας μῆτε δαῖρε, πᾶν ἱατρῶ γε τῷ τῆς ψυχῆς σου σέβας ἀφοσιούμενος ὅτι πω λαύρω μίσει σε, ἂν τοῦτο ποιήσεις, ὡ οἶδα παρὰ τοῦ σοῦ δεσπότητος στυγούμενον. Μᾶλλον δὲ δῶς τῶν πτωχῶν ἦτις σε ὁ Θεὸς ὀδηγήσει. Γίνωσκε γὰρ κερδαίνειν, εἰ δίδως τῷ τοιούτων, οὐ μὴν ἴφ' ὄλλειν. Καὶ ἂν δόσεις τῆς αὐλαί που χαίρειν τῶν δικαίων ὁμοῦ χοροῖς αἱ ἄνω προσδέξονται. Οὐ γὰρ τὴν παροῦσαν οἶδα ζωὴν βραβεύεσθαι τῷ διδόντι τοῖς πένησιν ἄρτον, ἴσημι δ' ἄλλην. Ἦν⁴ ἐρῶν πείνης εἰ καὶ διψῆς, τῆς δικαιοσύνης κορένυσσο⁵. Τί δέ σοι τὸ ὄφελος ἐγγίνεται τῇ ψυχῇ πίνον τηρούση ἀκρασία. Ἰνατί πη δάσος εὐρέος καὶ ἀβρότητα πλούτου μεταδιώκεις; Μυκτήριζε δόξαν, ὅσσαν πάτει δεῖσαι κόμπον, ὅς σπέρμα καὶ γέννημα τοῦ διαβόλου. Καλῶν γ' οὐ ροῦν ἦν ἔχῃς, δέον ἀλαζονεύεσθαι; Μὴ γοῦν ὑψηλὰ φρόνει μῆτε δ' αἰχ' ἀμιλλᾶ λέγε⁶ καὶ νικᾷς ἐν τοῖς κατορθώμασι. Φύσσα καὶ τὴν νηστεῖαν οὐδενοῖ νομιζομένην ψυχωφελῆ. Ἦ οὐ σκοπεῖς ὅποῖον ἀλλ' ἀλᾶ εἰς σὲ καταλήφεται τῆς τοιαύτης⁷ δόξης συμπέρασμα. Ἰνατί⁸ ἐπὶ χρυσοῦφεις ἐσθῆτας ὀρμᾶς⁹ ὡσπερ ἄπληστοί τινες ἄνδρες ἢ κάπνι λώπας τοι. Καίτοι σιωπῆσαι χρεῶν, οἷόν σοι πῦρ ὑποκαίεται¹⁰, ἐὰν στολὴν μαλακὴν ἀμπέχη καὶ δεῖ μὴ τὸν ἴπ' εἰπεῖν. Ὀργίζεται γὰρ ὁ διδάσκαλος τῶν ἀγίων ταῖς σαράκων τὰ πολλά, εἴ τις ποιητικαῖς στολαῖς διαθρύπτοιο. Σὺ δὲ τί λέγεις ὡ λιβάδι πρὸς ταῦτα τῇ εὐετηρίας σταζόμεν' ὡς ἐξ ἀενάου πηγῆς. Χαίρει τῇ ἀσιτία τὸν ὄγκον τῆς σαρκὸς καὶ τοῖς δάκρυσιν ἐννοῶν οἴας ἐπίρραιν¹¹ αὐήνας ὁ πλούσιος καὶ ποδαπῆς ὀδύνης πεπειράται, ὅς τὸ σάββατον¹² τοῦ Λαζάρου παρὰ μικρὸν τοῖ ρῖν' ἔφαγε τῶν ἐνταῦθα¹³ πόνων οὐκ ἐνθυμούμενος. Ἀμέλει καὶ οἷα τρηχέος ἐτηγανίζετο φρονήματος ἐν βίῳ μεταποιοούμενος. Ὅρα μὴ καὶ σὺ πρησθῆς ὡς ἀσχεῖν, τὴν ἐκείνου ἀπανθρωπίαν καὶ γαστριμαργίαν ζηλῶν¹⁴ καὶ τότε στενάξεις καὶ βοήσεις· ὦ λαίμέ, τῶν ἐλεεινῶν πόσα ἔπαθον διὰ σέ; Τί σοι τὸ κέρδος προξενούσιν αἱ τῶν βρωμάτων ποιότητες; τί αἱ περιττεῖται, ἡνίκα ἠούλη ὀσμὴ νεκρῶν ἔξεισεν. Σὺ 'κωλωφᾶς ἂν θέλῃς φαγεῖν καὶ ἐμπίμπλασθαι¹⁵ τῆς ὀρέξεως, μᾶλλον δὲ τὴν ἀνάγκην τῆς γαστροῦς ὀσπρίῳ κατακορέσεις¹⁶, ἐὰν νένη φᾶς οὐλην. Οὐκοῦν τῶν ἀδελφῶν σου παραμυθούμενος, ψυχροῦ ποτήριον δὸς σι φλασκήνη ἐμοὶ πεισθείς. Καὶ οὖς τὸ κρῦος παρὰ τοσοῦτον ἐκάκωσεν εἰς τὸ σὸν ὡς πῆττειν¹⁷ εἰσα-

γαγών, ὡς ἀδελφῶν οἰκίον ἐπιμελήθητι¹⁸, κἄν οὔτοι βοῶσιν ἐλεεινῶς οἴκοι ῥι-
 γοῦμεν, ἐκόνται τοὺς ἄνδρας περιθαλπε, μήποτε Θεοῦ χόλος ἐπενεχθεὶς σοι
 αὐάνη κῶλα. Οὐδέν σοι τὸ κέρδος, ἐὰν φάλλης πολλὰ ἀλλ' εἰλοῦθη αἰεὶ καὶ κατα-
 βρέχη τοῖς δάκρυσιν, ἴφε πολλάκις καὶ τὸ λουτρὸν καὶ τὸν ἡνίοχον λογισμὸν
 ἔρριψεν εἰσμᾶ παρεισφῆναι ἀκαίρως τὸ τῆς ἡδονῆς ἀποτέλεσμα. Μὴ φιλοχρήμα-
 τος ἔσο. Ὅλω γὰρ ἄται αἰπεῖται ἀμαρτῆ αἰ τῆς ψυχῆς σου¹⁹ τῶ τοιοῦτῳ γένει
 παρέπονται. Σφάλλει σε καὶ τὸ παραθύρειν, ὅπερ ἐκ τῆς τρυφῆς ὑπανοίγεται²⁰,
 ὡς οὐδὲν εὐρήσει τις ἐκεῖ τιμωρίας παυστήριον φιλοπαίγμων ἴαμα δοκῶ πῶς
 ἀνῆρ. Ταῦτα τοι²¹ μὴ ἀμέλει τοῦ τρόπου τῆς γλωσσαλγίας, ἵνα μὴ πνίξῃ ἱμᾶς
 σιγηλοῦ²². Μὴ φθονερῶν συμμορίαῖς ὄμμα γ' ἰωμέναις συναριθμοῦ. Τοῖς ὑπὸ
 θυμοῦ θολουμένοις²³ τὸν νοῦν μὴ συναρπασθεὶς νέφους κολλῶ γε παρακαλῶ²⁴.
 Ἔσο πρᾶος ὡς πρόβατον νίτρα γως ἐντεῦθεν τῶν μολυσμῶν τῆς κακίας σου πε-
 ριποιούμενος τῇ ψυχῇ. Ταχύση μ' ἐνὶ τὰ μάγγανα καὶ παραυτικά προσεύχου,
 ἵνα μὴ ἀγρευθῇ ὁ νοῦς σοι πω τοῦ σατανᾶ. Καλὸν δαίμονας τείρειν ἐσθῆτας τ' οὐ
 δεῖ οὐαί· τί²⁵ γὰρ ἐν τούτῳ τηρεῖται τὸ βαρὺ²⁶ τῆς τραχύτητος. Κεφάλαιον τοῦ
 λόγου. Οὐ τῇ πρὸς τὰ φθαρτὰ κατανεύσει²⁷ στοιχεῖν ὀφείλουσιν²⁸ οὐδὲ τῇ ποτ'
 αἴτην οἱ κατ' ἀλήθειαν ἄνθρωποι. Καὶ σὺ γοῦν οὐ μήποτε²⁹ παγιδευθῆς οἶα που
 λινὰ ἰδῶν ἢ εἰ διὰ κόνιν. Τοῦτο γὰρ τὸ κοσμικὸν δοξάριον σε λήφεται ὡς³⁰ ἐὰν
 τῇ προσκαίρῳ φαντασίᾳ προσφέρῃ³¹ σαλεύῃ τ' ἄλλ' ὕστερον ὅπ' ἐλελεῦ βοήσεις
 ὠδὶν' οἰκτρὰν τῇ μεταμελείᾳ³² στενοχωρούμενος.

VARIATIONES

1 πρὸς: εἰς M 2 σκεθρήμπου M 3 καὶ om. M 4 Ἐὰν M 5 κορέννυσαι M 6 λέγε om. PL
 7 τοιαύτης om. PL 8 ὀρμᾶς: ὀρᾶς L 9 Ἰνατί: ἀλλὰ σὺ μὲν M 10 ὑποκάεται PL 11
 ἐπίρρανε L 12 τοββάτον M 13 ἐνταῦθα P 14 ζηλῶν: φιλῶν M 15 ἐμπίμπλασαι M 16
 καταστορέσεις M 17 πῆτειν M 18 μεταμελήθητι L 19 ψυχῆς σου om. P 20 Σφάλλει -
 ὑπανοίγεται om. M 21 τοι: μοι PL 22 σιστηλοῦ P 23 συνθολουμένοις M 24 κολλῶ
 (καλλῶ cett.) γε παραβαλῶ P 25 καὶ post τι add. M 26 βαρὺ: τραχὺ PL 27 κατα-
 νεύσει: κατενδύσει M 28 ὀφείλουσιν: ἐθέλουσιν M 29 γοῦν οὐ μήποτε: δὲ οὐδέποτε PL
 30 ὡς: ὡσπερ PL 31 προσφέρῃ: προσφέρῃς L συμφέρῃ M 32 μεταμελείας P

(β) Ἀποκαταστημένη μορφή Τοῦ Προδρόμου κυροῦ Θεοδώρου

Κινεῖ με πρὸς παραινέσεις, ἄνθρωπε, ἡ συντεθραμμένη σοι μοχθηρία καὶ ἡ
 σὴ λειξουρία¹. Σὺ δὲ βάλε ταύτας πρὸς τὴν σὴν ἀκοήν, ἐὰν οὐκ ἔχῃς κοφίνιν² ἢ

1. Στὸν Ζωναρᾶ (βλ. *LSJ*⁹ s.v.) ὑπάρχει μόνο ἡ λέξη λειξουρος.

2. Γιὰ τὴ λέξη κοφίνιν βλ. Ε. Κριαρᾶ, *Λεξικό τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Δημώδους Γραμ-
 ματείας 1100-1669*, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1969, σ. 360.

σακκίν. Βλέπε μὴ φορέσης μέγαν ἱμάτιν³, πρόσκαιρον εὐροϊαν⁴ τύχης τιμῶν καὶ ὀλέθριον ὕψωμα. Ἐχεις γὰρ περὶ τῶν παρόντων σκέψιν καὶ σύ, ὡς δίκην χλόης καὶ θρύμπου⁵ ξηραίνονται. Ἄρ' οὖν τίνα, φρόνιμον ὄντα, τὸ λυόμενον εἰς ἀέρα τέρπει περδίκιν σαχνόν⁶; Ἀγαπήσεις δὲ χηνάριν πτωχὸν ἐπὶ συντριβῆ καὶ ἀπωλεία ψυχῆς; Ἀλλὰ τὸ ὁμόφυλον γένος ἀδικήσεις † ἄλλ' αἴμ' ἀκρίτως † συγγενές⁷; Οὐ μένου. † Μῆτε οὖν δριμύσσοι περὶ τὸν πέλας † μῆτε δὲ ῥεπάνια τρῶγε⁸ τὸ τῆς ψυχῆς σου σέβας ἀφοσιούμενος, ὅτι πολλὰ βρωμήσεις, ἐὰν τοῦτο ποιήσης, ὃ οἶδα⁹ παρὰ τοῦ σοῦ δεσπότης τυγούμενον. Μᾶλλον δὲ δὸς τὸν πτωχόν, εἴ τι σὲ ὁ Θεὸς ὀδηγήσει. Γίνωσκε γὰρ κερδαίνειν, εἰ δίδως τῷ τοιούτῳ νοῦμιν ἢ φόλλιν¹⁰. Καὶ ἂν δώσης τι εἰς ἀβλέπου¹¹ χέριν, τῶν δικαίων ὁμοῦ χοροὶ σε ἄνω προσδέξονται. Οὐ γὰρ τὴν παροῦσαν οἶδα ζῶν βραβεύεσθαι τῷ διδόντι τοῖς πένησιν ἄρτον ἢ σιμιδάλιν¹². Εἰ νερόν πίνης ἢ καὶ διψῆς, τῆς δικαιοσύνης κορέννυσο. Τί δέ σοι τὸ ὄφελος ἐγγίνεται τῇ ψυχῇ, πίνοντι ρούσια¹³ κρασία; Ἴνα τί πηδᾶς ὡς Ἑβραῖος καὶ ἀβρότητα πλοῦτου μεταδιώκεις; Μυκτήριζε δόξαν ὡς ἀπάτην¹⁴, δεῖσαι κόμπον ὡς σπέρμα καὶ γέννημα τοῦ διαβόλου. Καλὸν γουρούνιν ἔχεις, δέον ἀλαζονεύεσθαι; Μὴ γοῦν ὑψηλὰ φρόνει, μῆτε δὲ

3. Γὰρ τὴ λέξη ἱμάτιν βλ. Κριαρᾶ, ὁ.π., τ. Ζ', σ. 164. Ἡ λέξη ἀπαντᾶ καὶ στὰ Πτωχοπροδρομικὰ ποιήματα. Βλ. *Poèmes Prodromiques en grec vulgaire* édités par D.-C. Hesselting et H. Pernot, Amsterdam 1910, σ. 31 (I, 50). Βλ. καὶ H. Eideneier, *Ptochoprodomos. Einführung, kritische Ausgabe, deutsche Übersetzung, Glossar*, Köln 1991, σ. 100.

4. Γὰρ τὴν εὐροία, λέξη πού μαρτυρεῖ τίς λόγιες καταβολὲς τοῦ συγγραφέα, βλ. Κ. Χ. Γρόλλιου, *Τέχνη Ἀλυπίας. Κοινοὶ τόποι τοῦ πρὸς Πολύβιον τοῦ Σενέκα καὶ πηγαὶ αὐτῶν*, Θεσσαλονίκη 1956, σ. 12. Ὁ συνδυασμὸς λόγιων καὶ λαϊκῶν γλωσσικῶν στοιχείων εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸς.

5. Γὰρ τὴ λέξη θρύμπου βλ. Κριαρᾶ, ὁ.π., τ. Ζ', σ. 139. Στὰ Πτωχοπροδρομικὰ ὑπάρχει ἡ λέξη ἀγιόθρομβον, βλ. *Poèmes*, σ. 42 (II, 42α).

6. Γὰρ τὴ λέξη σαχνόν, πού εἶναι σπάνια, βλ. *LSJ*⁹ s.v.

7. Ἡ φράση ἄλλ' αἴμ' ἀκρίτως εἶναι προβληματικὴ στὴν ἀποκρυπτογράφηση. Μιὰ δυνατότητα εἶναι ἀδικήσεις, σαλὲ μακρὺ, τὸ συγγενές. Τὸ μακρὺ εἶναι ἐνδεχομένως ἐπώνυμο ἢ παρατσούκλι. Γὰρ τὸ σαλὲ βλ. A. Majuri, «Una nuova poesia di Teodoro Prodromo in greco volgare», *BZ* 23 (1920) 400.

8. Ἡ φράση δαῖρε πᾶν ἱατρῶ γε εἶναι ἐπίσης προβληματικὴ, καὶ ἡ ἐρμηνεία πού προτείνεται, κάθε ἄλλο παρὰ σίγουρη. Στὰ Πτωχοπροδρομικὰ ὑπάρχει ἡ λέξη σελινοπρασορέπανα (*Poèmes*, σ. 42 (II, 40)). Βλ. καὶ Eideneier, σ. 111.

9. Ἴσως πρέπει νὰ γραφεῖ οἶδα<ς>.

10. Γὰρ τὴ λέξη νοῦμιν (ἢ νομίν) βλ. Κριαρᾶ, ὁ.π. τ. ΙΑ', σ. 285. Τὸ νοῦμιον καὶ ἡ φόλλις ἦταν βυζαντινὰ νομίσματα. Γὰρ τὴ φόλλιν βλ. *The Oxford Dictionary of Byzantium* 2, New York-Oxford 1991, σ. 794 καὶ *Poèmes*, σ. 52 (III, 85). Βλ. καὶ Eideneier, σ. 144 (IV, 96).

11. Ἡ λέξη ἄβλεπος (= τυφλός) δὲν μαρτυρεῖται, ἀπ' ὅσο γνωρίζω, φαίνεται ὅμως σίγουρη.

12. Στὰ Πτωχοπροδρομικὰ ἀπαντοῦν οἱ λέξεις σεμιδάλινον καὶ σεμιδαλιᾶτον (*Poèmes*, σ. 62 (III, 316) καὶ σ. 77 (IV, 101) ἀντίστοιχα). Πρέπει ἀκόμη νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι σκόπιμα ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος γράφει ἴσημι δ' ἄλλην. Φαινομενικὰ καὶ ἡ φράση αὐτὴ δίνει νόημα (ξέρω κάποια ἄλλη ζωὴ πού δίνεται ὡς βραβεῖο στοὺς φιλεῦσπλαγχνοὺς).

13. Γὰρ τὴ λέξη ρούσιον = κόκκινον βλ. C. Ducange, *Glossarium ad Scriptores Mediae et Infimae Graecitatis*, Lugdunum 1688 (ἀνατύπ. Graz 1958), s.v. ρουσαῖος.

14. Ἡ φράση ὄσαν πάτει εἶναι ἐπίσης δύσκολο νὰ ἐρμηνευθεῖ. Ἴσως θὰ μπορούσε νὰ γραφεῖ ὄσαν (= μίτρα). Βλ. Ducange s.v.

χαμηλά λέγε και νικᾶς ἐν τοῖς κατορθώμασι. Φύσσα¹⁵ και τὴν νηστείαν οὐδενοὶ νομιζομένην ψυχωφελῆ. Ἡ οὐ σκοπεῖς ὁποῖον ἀλαλά¹⁶ σε καταλήφεται, τῆς τοιαύτης δόξης συμπέρασμα; Ἴνα τί ἐπὶ χρυσοῦφεις ἐσθῆτας ὀρμαῖς, ὡσπερ ἄπληστοὶ τινες ἄνδρες, † ἢ κάπὶ λώπας¹⁷; † Τί —καίτοι σιωπῆσαι χρεῶν— οἶόν σοι πῦρ ὑποκαίεται, ἐὰν στολὴν μαλακὴν ἀμπέχη και δίμιτον¹⁸ † ἴπ' εἰπείν†; Ὅργίζεται γὰρ ὁ διδάσκαλος τῶν ἀγίων τεσσαράκοντα¹⁹ πολλὰ, εἴ τις ποιητικαῖς στολαῖς διαθρύπτειτο. Σὺ δὲ τί λέγεις, ὁ λιβάδι πρὸς ταῦτα τῆ εὐετηρία σταζόμενος ἐξ ἀνάου πηγῆς; Χαῖρε τῆ ἀσιτία τῶν ὄγκων τῆς σαρκὸς και τοῖς δάκρυσι, ἐννοῶν οἶας ἐπῆρεν ἀβήννας ὁ πλούσιος και ποδαπῆς ὀδύνης πεπλήρωται, ὃς τὸ σάββατον τοῦ Λαζάρου παραμικρὸν τυρὶν ἔφαγε, τὸν ἐνταῦθα πόνον οὐκ ἐνθυμούμενος. Ἀμέλει και οἶα τριχαῖος²⁰ ἐτηγανίζετο, φρονήματος ἐν βίῳ μεταποιούμενος. Ὅρα μὴ και σὺ πρησθῆς ὡς ἀσκίν, τὴν ἐκείνου ἀπανθρωπίαν και γαστριμαργίαν ζηλῶν, και τότε στενάξεις και βοήσεις· «ὦ λαιμέ, τῶν ἐλεινῶν πόσα ἔπαθον διὰ σέ; Τί σοι τὸ κέρδος προξενούσιν αἱ τῶν βρωμάτων ποιότητες, τί αἱ περίττειαι, ἡνίκα Ἰούλιος μὴν νεκρὸν ἔξει σε; Σὺ κωλοφάσσαν²¹ θέλεις φαγεῖν και ἐμπίμπλασθαι τῆς ὀρέξεως. Μᾶλλον δὲ τὴν ἀνάγκην τῆς γαστρὸς ὀσπρίῳ κατακορέσεις, ἐὰν ἔνι φασούλιν. Οὐκοῦν τὸν ἀδελφόν σου παραμυθούμενος, ψυχροῦ ποτήριον δὸς ἢ φλασκίν, εἰ ἐμοὶ πεισθῆς, και οὐς τὸ κρῦος παρὰ τοσοῦτον ἐκάκωσεν εἰς τὸ σὸν ὀσπῆτιν εἰσαγωγῶν, ὡς ἀδελφῶν οἰκείων ἐπιμελήθητι, κἄν οὔτοι βοῶσιν ἐλεινῶς σοι, «κῦρι ἡγούμενε»²², ἐκὼν τε τοὺς ἄνδρας περίθαλπε, μήποτε Θεοῦ χόλος ἐπενεχθεῖς σοι αὐάνη κῶλα²³. Οὐδέν

15. Ἡ λέξη φύσσα στὸν κώδικα Laur. V 10 ἐρμηνεύεται σὲ διάστιχο ἐρμῆνευμα ὡς ἡ ἀλαζονεία. Τὸ νόημα τοῦ χωρίου εἶναι ὅτι ἡ ἀλαζονεία ἐκμηδενίζει και ἀχρηστεύει τὰ εὐεργετικά ἀποτελέσματα τῆς νηστείας.

16. Γιὰ τὴ λέξη ἀλαλά βλ. *Poèmes*, σ. 62 (III, 32), *Eideneier*, σ. 161 (IV, 403) και Κριαρᾶ, ὅ.π., τ. Α', σ. 196.

17. Γιὰ τὴ σπάνια λέξη λώπαι βλ. *LSJ*⁹ s.v.

18. Γιὰ τὴ λέξη δίμιτον βλ. Κριαρᾶ, ὅ.π., τ. Ε', σ. 142, και *Poèmes*, σ. 31 (I, 45). Ἡ φράση ἴπ' εἰπείν εἶναι ἀκατανόητη. Ὑπῆρχε ἄραγε ἔνδυμα ἰπίτιν;

19. Δὲν γνωρίζουμε ποῖον διδάσκαλο τῆς γνωστῆς σχολῆς τῶν ἀγίων Τεσσαράκοντα ἐννοεῖ. Γιὰ τὴ σχολὴ αὐτὴ βλ. G. Schirò «La schedografia a Bizanzio nei sec. XI-XII e la Scuola dei SS. XL Martiri», *Boll. Grott.* 3 (1949) 11-29. Ἐνδεχομένως ὁ Πρόδρομος ὑπαινίσσεται κάποιον σχέδος τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ σχετικὸ μὲ τὸ θέμα τῆς ἐνδυμασίας τῶν μαθητῶν. Ἐνα τέτοιο σχέδος παραδίδεται ἀνώνυμα στὸν κώδικα *Marc. gr.* XI, 31 f. 282v.

20. Γιὰ τὸν τριχαῖον βλ. *Ducange* s.v. *τριχαῖος* (col. 1614).

21. Ἡ λέξη κωλοφάσσα δὲν μαρτυρεῖται, μαρτυρεῖται ὅμως ἡ λέξη κωλοπετεῖνα = τὸ κατώτερο μέρος τοῦ ἐντέρου τοῦ πετεινοῦ. Ἐδῶ ὁ Πρόδρομος προφανῶς εἰρωνεύεται τὸν ἀποδέκτη τοῦ σχέδους γιὰ τὶς ἐξεζητημένες γαστριμαργικὲς προτιμήσεις του. Ἡ φάσσα ἦταν προφανῶς σπάνιο εἶδος κυνηγιῶ.

22. Ἀποκρυπτογράφησα τὴ φράση ἐλεινῶς οἶκοι ῥιγούμεν ὡς ἐλεινῶς σοι «κῦρι ἡγούμενε». Ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ εὐσταθεῖ, τότε ὁ Πρόδρομος στρέφεται ἐναντίον κάποιου ἡγουμένου, πραγματικοῦ ἢ φανταστικοῦ.

23. Ἡ φράση μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς ἐπενεχθῆ σοι Ἀββᾶ Νικόλα, κάτι τέτοιο θὰ ἦταν ὅμως παρακινδυνευμένο.

σοι το κέρδος, ἐὰν φάλλῃς πολλά ἀλληλούϊα, εἰ καὶ καταβρέχη τοῖς δάκρυσι. †Ίφε†²⁴ πολλάκις καὶ τὸ λουτρὸν καὶ τὸν ἡνίοχον λογισμὸν ἔρριψεν εἰς μαμπάρις²⁵ †φῆναι† ἀκαίρως, τὸ τῆς ἡδονῆς ἀποτέλεσμα. Μὴ φιλοχρήματος ἔσο, ὦ λογαράτε²⁶, ἐπεὶ αἱ ἀμαρτίαι τῆς ψυχῆς σου τῷ τοιούτῳ γένει παρέπονται. Σφάλισε²⁷ καὶ τὸ παραθύριν, ὅπερ ἐκ τῆς τρυφῆς ὑπανοίγεται, ὡς οὐδὲν εὐρήσει τῆς ἐκεῖ τιμωρίας παυστήριον φιλοπαίγμων ἢ †άμαδοκόπος†²⁸ ἀνὴρ. Ταῦτα τοι μὴ ἀμέλει τοῦ τρόπου τῆς γλωσσαλγίας, ἵνα μὴ πνίξῃ ἡμᾶς ἡ Γιλ-λού²⁹. Μὴ φθονερῶν συμμορίαις, ὦ μαγιωμένε³⁰, συναριθμοῦ. Τοῖς ὑπὸ θυμοῦ θολουμένοις τὸν νοῦν μὴ συναρπασθῆναι, φουσκολόγε, παρακαλῶ. Ἔσο πρᾶος ὡς πρόβατον ἢ τράγος, ἐντεῦθεν τὸν μολυσμὸν τῆς κακίας σου περιποιούμενος τῇ ψυχῇ. Ταχὺ σημαίνει τὰ μάγγανα³¹ καὶ παραυτίκα προσεύχου, ἵνα μὴ ἀγρευθῇ ὁ νοῦς ὑπὸ τοῦ σατανᾶ. Καλὸν δὲ μοναστήριν ἐστὶ τὰ Στουδίου. Ἔτι γὰρ ἐν τούτῳ τηρεῖται τὸ βαρὺ τῆς τραχύτητος.

Κεφάλαιον τοῦ λόγου. Οὐ τῇ πρὸς τὰ φθαρτὰ κατανεύσει στοιχεῖν ὀφείλουσιν †οὐδὲ τῇ ποτ' αἴην³² οἱ κατ' ἀλήθειαν ἄνθρωποι†, καὶ σὺ γοῦν οὐ μήποτε παγιδευθῆς οἷα πουλὶν ἀηδόνιν ἢ διακόνιν³³. Τοῦτο γὰρ τὸ κοσμικὸν δοξάριόν σε λήφεται, ὡς, ἐὰν τῇ προσκαίρῳ φαντασίᾳ †προσφέρῃ σαλεύη τ' ἄλλῃ†, ὕστερον ὦ πελελέ, βοήσεις, ὥδην οἰκτρὰν, τῇ μεταμελείᾳ στενοχωρούμενος.

Ἄθυρμα σεμνότητι συγκεκραμένον
 ἔπαιξα τοῦτο τῇ σοφῇ βασιλίδι,
 μικρὸν παρηγόρημα μακροῦ³⁴ καμάτου,
 οὐ πείραν αὐτῇ προὔξενησαν πλησμίως
 πρὸ βραχέος μὲν καὶ πρὸ τούτου τοῦ χρόνου
 οἱ παρασάγγαι τῶν ὁδῶν καὶ τὰ πλέθρα

24. Ἡ λέξις ἴφε εἶναι ἐπίσης δυσνόητη. ἴσως εἶναι ὀριστικὴ ἀορίστου τοῦ ἴπτω = βλάπτω (βλ. LSJ⁹ s.v.), ὅπως δηλώνεται καὶ σὲ διάστιχο ἐρμηνεῦμα τοῦ Parisinus (ἴφε = ἔβλαψε). Μιᾶ ἄλλη δυνατότητα εἶναι: Νίφε (νίπτω).

25. Ὁ μαμπάρις ἦταν «the officer who used to drop the mappa as a signal for beginning the chariot races in the circus» (E. A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (From B.C. 146 to A.D. 1100)*, New York - Leipzig 1888, σ. 733). Βλ. καὶ Ducange, col. 876 (μαμπάριος). Τὸ φῆναι δὲν εἶναι εὐκόλα κατανοητό· ἴσως πρέπει νὰ γραφεῖ φήνας = ἀφοῦ φανερωθεῖ, ἀλλὰ τὸ ἐνεργητικὸ φαίνω δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει αὐτὴ τὴν ἔννοια.

26. Ἡ λέξις λογαράτος = πλούσιος (ἀπὸ τὸ λογάριον) δὲν ὑπάρχει στὸ Λεξικὸ τοῦ Κριαρᾶ, σὲ Πτωχοπροδρομικὰ ἕμωσ ὑπάρχει ὁ τύπος λογαράς (βλ. Κριαρᾶ, ὅ.π., τ. Θ', σ. 196).

27. Γὰ τὸν τύπο σφάλισε βλ. Ducange col. 1497 (σφαλιζειν).

28. Εἶναι ἄγνωστο τί μπορεῖ νὰ σημαίνει ἀμαδοκόπος, ἀν βέβαια ὑπάρχει τέτοια λέξις.

29. Ἡ Γιλίου (βλ. Κριαρᾶ, ὅ.π., τ. Δ', σ. 242) ἦταν γνωστὸ στὸς Βυζαντινοὺς διαμόνιο.

30. Γὰ τὴ λέξι μαγιωμένε βλ. Roëmes, σ. 47 (ms. G II, 94), καὶ Eideneier, σ. 114 (II, 94).

31. Ἡ ἔννοια τῆς φράσης σημαίνει τὰ μάγγανα δὲν εἶναι ἐδῶ ἀπόλυτα κατανοητή.

32. Ἐννοεῖται τῇ ποτ' αἴην (κατανεύσει), ἐφόσον δὲν κρύβεται κάτι ἄλλο κάτω ἀπὸ τὴ σχεδὸν ἐπικὴ αὐτῆ φράση.

33. Δὲν ξέρω ποῖο πουλὶ εἶναι τὸ διακόνιν.

34. Ὁ Μον. ἔχει μικροῦ.

ἐσύστερον δὲ καὶ δριμυτάτη νόσος
 γλουτῶ κατασκήψασα τῶ πρὸς ἰσχύω.
 Οὕκουν τὸν ἐκτός³⁵ συρφετὸν βλέποντί τω
 τὴν ἔνδον εὐπρέπειαν ἀτιμαστέον.
 Καὶ χρυσίον γὰρ οὐ περιφρονητέον,
 ἂν ἄρα τοῦτο φυλακῆς φιλῆς χάριν
 βαλάντιον σκύτιον³⁶ ἔνδοθεν στέγη.
 Καὶ τί χρεῶν χρᾶσθαί με συμβόλοις νόθοις,
 ἐξὸν τὸ παράδειγμα λαβεῖν ἐγγύθεν;
 Καὶ σὺ γὰρ ἡμῖν, ὀλβιωτάτη γύναι,
 μόσχευμα καὶ κήπευμα τῶν ἀνακτόρων,
 ἀνάκτορον δὲ γνώσεως καὶ τοῦ λόγου,
 Μουσῶν Ἑλικίων, ἐρμοκίνητε³⁷ λύρα,
 πρηστήριος νοῦς καὶ κατάπτερος φύσις,
 τῶν ἀρετῶν σύμφρασις, ὄρμε³⁸ χαρίτων,
 γυναιξὶν ἐμπρέπουσα ταῖς θηλυτέραις
 καὶ τὰς φρένας νικῶσα τὰς³⁹ τῶν ἀρρένων,
 —καὶ τί τὰ πρόδηλα μηκύνειν δέον;—
 τὰ μὲν κατ' ὄφιν καὶ κατ' αἴσθησιν μόνα⁴⁰
 οὐκ εὐτελῆ⁴¹ μέν, οὐδὲ ταῦτα, πλὴν ὅσον
 τὸ τῆς στολῆς μέλασμα συμπεῖθειν ἔχει.
 Ἄλλ' εἴ τις ἔνδον παρακύπτει καὶ βλέπει,
 τὴν δαυϊτικὴν ὄψεται θυγατέρα,
 ἥσπερ τὸ συμφόρημα τῆς δόξης ἅπαν
 τὸν ἔνδον οἴκει καὶ μυχαίτατον δόμον⁴².

Πανεπιστήμιο Θράκης

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΠΟΛΕΜΗΣ

35. Ὁ Mon. ἔχει ἔξω.

36. Ὁ Mon. ἔχει σκύτινον.

37. Ὁ Mon. καὶ ὁ Laur. ἔχουν ἐρμοκίνητος.

38. Ὁ Mon. ἔχει ὄρμος.

39. Ὁ Mon. ἔχει ταῖς.

40. Ὁ Mon. ἔχει μόνον.

41. Ὁ Mon. ἔχει εὐτελής.

42. Ὁ Mon. ἔχει τόπον.